

25 MAART 2018

Rotterdam

FLIKKER OP?

AFSTUDEERONDERZOEK 2017/2018

RIANNE SOLDAAT

352105

1^E BEGELEIDER: J.W. DE GRAAF

2^E BEGELEIDER: W. VELDHOEN

Voorwoord

Voor u ligt mijn scriptie, Flikker op?. In opdracht van Young Society heb ik onderzocht welke sociodemografische factoren invloed hebben op tolerantie tegenover lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen bij mbo-studenten in Nederland. De resultaten van dit onderzoek kan Young Society gebruiken voor het onderbouwen en verder ontwikkelen van de workshop Flikker op!. Een workshop die als doel heeft het geweld en de discriminatie tegenover mensen die seksueel anders geaard zijn te verlagen en voorkomen. Vanuit Young Society ben ik begeleid door directrice Amber Kaspersma.

Bij het uitvoeren van dit onderzoek heb ik veel hulp gehad van de mensen en organisaties om mij heen. Ik wil graag Amber Kaspersma van Young Society bedanken voor de gelegenheid om dit onderzoek te doen en voor de begeleiding die ik hierbij heb gekregen. Daarnaast wil ik mijn eerste beoordelaar, Jan Willem de Graaf, bedanken voor de begeleiding, feedback en uitdaging om het beste werk te leveren dat ik kan. Ook mijn tweede begeleider, Willy Veldhoen, wil ik graag bedanken voor de feedback. Naast de hulp uit de betrokken organisaties heb ik ook hulp en steun gehad van de mensen om mij heen. Ik wil graag Leo Soldaat bedanken voor alle hulp bij de statistiek van dit onderzoek. Als laatste wil ik natuurlijk graag de respondenten bedanken die mee hebben gedaan aan het onderzoek.

Veel leesplezier,

Rianne Soldaat
Rotterdam, maart 2018

Samenvatting

Dit afstudeeronderzoek is uitgevoerd in opdracht van Young Society om wetenschappelijke onderbouwing voor hun workshop Flikker op! te geven en mogelijke aanpassingen te doen. Er is onderzoek gedaan naar de sociodemografische factoren die invloed hebben op de tolerantie tegenover seksueel anders geaarden bij mbo-studenten in Nederland.

Dit is onderzocht aan de hand van een vragenlijst die informeert naar de sociodemografische eigenschappen van mbo-studenten en naar hun mening over lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen. De vragenlijst is ontwikkeld door de onderzoeker aan de hand van twee bestaande vragenlijsten en gebaseerd op literatuuronderzoek. In totaal hebben 120 respondenten de vragenlijst online of op papier ingevuld.

Aan de hand van het programma SPSS zijn de responses geanalyseerd. Uit de resultaten blijkt dat geslacht, opleidingsniveau, het aantal lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen (LHB'ers) die de student kent en de mening over de oorzaak van homoseksualiteit invloed hebben op de tolerantie bij mbo-studenten in Nederland. Mannen zijn minder tolerant dan vrouwen en studenten met een hoger opleidingsniveau zijn toleranter dan studenten met een lager opleidingsniveau. Hoe meer LHB'ers de student kent, hoe toleranter deze is en als men van mening is dat homoseksualiteit biologisch is en geen keuze, is men toleranter.

Op basis van deze conclusies zijn een aantal aanbevelingen gedaan aan de opdrachtgever. Young Society kan de workshop Flikker op! aanpassen door rekening te houden met de factoren die invloed hebben op de tolerantie. Door mannen en vrouwen bij elkaar in de groep te zetten, leren mannen om toleranter te zijn tegenover seksueel anders geaarden. Daarnaast kunnen zij de tolerantie verhogen door iemand die seksueel anders geaard is zijn/haar verhaal te laten doen in de klas en zo de overeenkomsten tussen de groepen te benadrukken in plaats van de verschillen. De werkvorm die betrekking heeft op de overtuiging dat homoseksualiteit een keuze is of niet, moet Young Society blijven gebruiken want dit blijkt een erg belangrijke invloed te hebben op de tolerantie. Daarnaast is het belangrijk dat zij proberen meer workshops te geven bij de lagere niveaus binnen het mbo omdat daar de tolerantie lager is. Als laatste zijn er aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek. Young Society zou de effectiviteit van de workshop kunnen meten aan de hand van de in dit onderzoek ontwikkelde vragenlijst. Daarnaast zouden zij de vragenlijst op verschillende momenten af kunnen nemen om de test-hertest kwaliteit van de vragenlijst te onderzoeken.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Samenvatting.....	2
Inhoudsopgave	3
Verklarende woordenlijst.....	5
Hoofdstuk 1: Inleiding	6
1.1 Aanleiding.....	6
1.2 Onderzoeksvraag.....	7
1.3 Doelstelling van het onderzoek.....	7
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	10
2.1 Heteroseksualiteit	10
2.2 LHB.....	10
2.2.1 Definitie	10
2.2.2 LHB theorieën toen en nu.	11
2.2.3 LHBTQIA in dit onderzoek	12
2.3 Sociodemografische factoren.....	13
2.3.1 Sociodemografische factoren en tolerantie.....	13
2.3.2 Tolerantie en religie.....	14
2.4 Tolerantie	15
2.5 Werkmodel Flikker op!	16
2.6 Het conceptueel model	17
2.7 De hypothesen	17
2.8 Aanzet tot het onderzoek.....	18
Hoofdstuk 3: Onderzoeksdesign	19
3.1 Onderzoeksmethode	19
3.2 Onderzoeksdoelgroep	19
3.3 Onderzoeksinstrument.....	19
3.4 Procedure	21
3.5 Analyses.....	21
3.5.1 Voorbewerking	21
3.5.2 Sociodemografische samenstelling van de responsgroep	22
3.5.3 Samenhang sociodemografische kenmerken en tolerantie.....	22
Hoofdstuk 4: Onderzoeksresultaten	23
4.1 Respons	23
4.2 Eigenschappen van de onderzoeksgroep	23
4.3 Resultaten.....	24

4.3.1 Tolerantie in algemene zin	24
4.3.2 Rechten en (anti) discriminatie	25
4.3.3 LHB in de nabije omgeving	26
4.3.4 LHB in de openbaarheid	27
4.3.5 Tolerantie bij mbo-studenten	27
Hoofdstuk 5: Conclusie, discussie en aanbevelingen	29
5.1 Conclusie	29
5.1.1 Tolerantie in het algemeen	29
5.1.2 Rechten en (anti)discriminatie	29
5.1.3 LHB in de nabije omgeving	29
5.1.4 LHB in de openbaarheid	30
5.1.5 Tolerantie tegenover lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen bij mbo–studenten in Nederland.....	30
5.2 Discussie	31
5.2.1 Betrouwbaarheid en validiteit.....	31
5.2.2 Bruikbaarheid	32
5.3 Aanbevelingen.....	33
Literatuurlijst	36
Bijlagen	40
Bijlage 1 Eigen werkverklaring.....	40
Bijlage 2 Vragenlijst tolerantie	41
Bijlage 3 Draaiboek Flikker op!.....	48
Bijlage 4 Resultaten	53

Verklarende woordenlijst

Om het verslag makkelijker leesbaar te maken staat hieronder een lijst van veel gebruikte begrippen in dit verslag met hun uitleg.

Conceptueel model	Een visuele weergave van de variabelen in dit onderzoek en hoe deze onderling zijn verbonden.
Dimensie	Manier van kijken naar een onderwerp/een kant van een onderwerp.
Discriminatie	Het ongelijk behandelen van mensen op basis van niet voor de situatie relevante kenmerken.
Diversity courses	Keuzevakken op Amerikaanse universiteiten die gaan over de oorsprong en geschiedenis van sociale minderheden en de discriminatie tegenover hen en hoe daar nu mee om wordt gegaan in de maatschappij.
LHB	Lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen. Mensen die zich (uitsluitend of onder andere) aangetrokken voelen tot mensen van hetzelfde geslacht.
Losbandig	Gedrag waarbij men zich niet aan morele regels houdt.
Nature/nurture	Het debat of persoonlijkheden, psychische aandoeningen en alles wat met de menselijke psyche te maken heeft aangeboren is (nature) of komt door ervaringen in het leven (nurture).
Omgevingsadressendichtheid	Het aantal woonadressen per km ² .
Opdrachtgever	De organisatie die de opdracht heeft gegeven voor het uitvoeren van dit onderzoek en de onderzoeker van nodige materialen en contacten voorziet.
Rechtsstaat	Een manier van regeren in een land waarbij de burger wordt beschermd tegen de macht van een koningshuis/regering door middel van wetten.
Seksuele geaardheid	Of iemand hetero-, bi- of homoseksueel is.
Significant	Er is geen sprake van toeval maar van een bewezen effect.
Stagnatie	Het stoppen van groei.
Statistical Package for the Social Sciences (SPSS)	Een computer programma dat gebruikt wordt om statistische analyses mee uit te voeren over verzamelde data.
Standaarddeviatie (SD)	De mate van spreiding van de variabele.
Sociale wenselijkheid	Het invullen van een vragenlijst conform aan wat men denkt dat verwacht wordt in de maatschappij.
Variabele	In dit onderzoek: eigenschap of kenmerk van een mens.

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 30 mei 2017 is er een 18-jarige Rotterdamse vrouw mishandeld omdat zij hand in hand liep met haar vriendin (RTV Rijnmond, 2017). Op zaterdag 1 april 2017 is een homostel in Arnhem in elkaar geslagen omdat zij hand in hand liepen (nos.nl, 2017). In mei 2017 zijn in Atjeh, een provincie in Indonesië, twee homoseksuele mannen veroordeeld tot elk 80 stokslagen (de Telegraaf.nl, 2017). Op 12 juni 2016 in Orlando, Florida, Verenigde Staten zijn er 49 mensen omgekomen bij een massamoord in een LHBT nachtclub (Scherer et al., 2016). Dit zijn maar een paar voorbeelden van de intolerantie en discriminatie tegenover de LHBT-gemeenschap in Nederland en daarbuiten. Het gebeurt over de hele wereld. In de Verenigde Staten staat geweld tegen homoseksuelen op de tweede plek, na geweld om racisme, in het aantal geweldsdelicten (Saul & Khur, 2016).

Wij leven in een rechtstaat waar in de grondwet staat dat iedereen gelijke plichten en rechten heeft. In artikel 1 van de grondwet voor het koninkrijk der Nederlanden (2008) staat letterlijk: 'Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.' Een eeuw geleden stond dit ver van de realiteit. Hoewel getalsmatig een (kleine) meerderheid, waren vrouwen toen nog echt een sociale minderheid. Ze mochten niet stemmen, hadden geen dienstplicht, waren huisvrouw en als zij al een baan hadden verdienden zij zeker niet hetzelfde bedrag als mannen in een vergelijkbare functie. Tegenwoordig is dit in Westerse landen (grotendeels) niet meer het geval. Het glazen plafond is doorbroken (maar nog niet verdwenen) en vrouwen hebben formeel gezien (bijna) alle plichten en rechten die mannen hebben (informeel is dit nog lang niet altijd te merken). In de rest van de wereld is dit vaak nog niet het geval. Vrouwen worden nog steeds besneden, verkracht als oorlogsstrategie en in Saoedi-Arabië mogen vrouwen nog steeds geen autorijden (Lloyd-Roberts, 2016).

Toch is ook Nederland nog lang niet een staat zonder discriminatie en houdt niet elke inwoner zich aan artikel 1 van de grondwet. Er is een groep die nog steeds wordt gediscrimineerd: lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen (LHB'ers) (transgenderseksuelen worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten). Deze groep wordt in het openbaar uitgescholden, aangevallen en mishandeld. Het woord 'homo' is een sociaal geaccepteerd scheldwoord. Onze maatschappij lijkt daarmee wel wat te leven volgens de quote van George Orwell (Animal Farm, 1945): "All animals are equal, but some are more equal than others.". Het komt er dus op neer dat Nederland nog lang niet altijd het Nederland is dat het wil (en zegt te) zijn. De discriminatie tegenover de LHB-gemeenschap is— ook in Nederland - een groot en actueel probleem dat opgelost moet worden.

Door de jaren heen zijn er verschillende interventies ontwikkeld die als doel hebben tolerantie te verhogen en discriminatie en geweld te verlagen. Zo bleek uit de studie naar het effect van 'diversity courses' op Amerikaanse universiteiten dat alleen al educatie over homoseksualiteit het bewustzijn van de voorkeur bij heteroseksuelen in onze samenleving vergroot en de houding tegenover het homohuwelijk positiever maakt (Case & Stewart, 2010). In het Jaarboek Psychiatrie en Psychotherapie 2007/2008 (Schene, Boer & Jaspers, 2012) wordt de re-categorisatie theorie beschreven. Deze theorie houdt in dat meer positief contact tussen twee bevolkingsgroepen de stigma's doet verminderen en er 're-categorisatie' plaatsvindt. Dit betekent bijvoorbeeld dat als er positief contact is tussen een islamitische man en een biseksuele vrouw, er verandering plaatsvindt in het denken en daarmee de hersenen van beide personen. Het algemene beeld van islamitische mannen wordt aangepast bij de biseksuele vrouw en het algemene beeld van biseksuele vrouwen

wordt aangepast bij de islamitische man. Hierdoor wordt het beeld bij positief contact positiever. Dit betekent dat een oplossing voor het geweld en de discriminatie kan zijn dat er meer positief contact plaatsvindt tussen de verschillende bevolkingsgroepen.

Het geven van educatie over homoseksualiteit wordt momenteel in Nederland onder andere gedaan door de opdrachtgever van dit onderzoek, Young Society. Young Society (YS) is een organisatie die workshops aan (v)mbo-studenten geeft met als doel hen meer te betrekken bij de maatschappij. Eén van de workshops die zij aanbieden heeft de uitdagende titel 'Flikker op!'. In deze workshop worden de jongeren uitgedaagd om in discussie te treden over homoseksualiteit, biseksualiteit en transgenderseksualiteit. Zoals hierboven is geschetst, is er in Nederland nog steeds actueel geweld en discriminatie tegenover LHB-individuen. Het doel van de workshop Flikker op! is om dit geweld en de discriminatie te verlagen en te voorkomen. Momenteel wordt dit gedaan met de bestaande workshop maar Young Society wil meer wetenschappelijke ondersteuning voor hun werkmethoden en mogelijk nieuwe interventie technieken introduceren in de workshop. Het vinden van deze wetenschappelijke ondersteuning is het doel van dit onderzoek

1.2 Onderzoeksvraag

Om te weten te komen wat de factoren zijn die invloed hebben op de houding tegenover de LHB-gemeenschap onder de doelgroep van Young Society, mbo-leerlingen in Nederland, is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: 'Welke sociodemografische factoren hebben invloed op de mate van tolerantie tegenover homoseksuelen, lesbiënnes en biseksuelen onder Nederlandse mbo-leerlingen?'.

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Welke factoren hebben invloed op de 'aanvaarding in algemene zin' tegenover LHB?
2. Welke factoren hebben invloed op de tolerantie tegenover 'gelijke rechten en discriminatie' voor LHB'ers?
3. Welke factoren hebben invloed op de tolerantie tegenover 'LHB in de naaste omgeving'?
4. Welke factoren hebben invloed op de tolerantie tegenover 'LHB in de openbaarheid'?

Met sociodemografische factoren wordt in dit onderzoek bedoeld: leeftijd, geslacht, woonplaats, afkomst, opleidingsniveau, religie, aantal familieleden en vrienden die als LHB identificeren en de eigen seksuele oriëntatie (zie hoofdstuk 2.3).

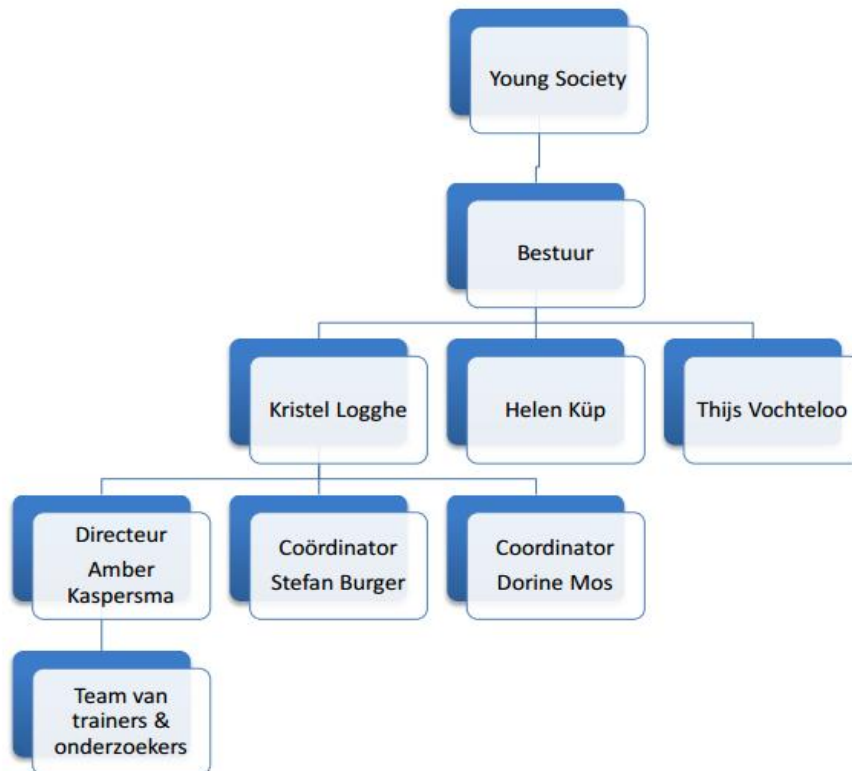
1.3 Doelstelling van het onderzoek

De opdrachtgever is Young Society. Young Society is ontstaan uit een samenwerking tussen Mickey Huibregtsen en Pieter Winsemius, die met veel mensen in overleg zijn gegaan over de stand van de samenleving op sociaal gebied en wie hier invloed op heeft. Vanuit dit overleg is de vereniging De Publieke Zaak opgericht en is er geconcludeerd dat jongeren een belangrijk deel vormen van de samenleving. De Publieke Zaak heeft een project gestart genaamd 'De Slinger Jongeren' (DSJ). Het doel van dit project was om jongeren meer te betrekken bij de maatschappij. In 2015 heeft DSJ zich losgemaakt van De Publieke Zaak en is veranderd in een stichting genaamd 'Young Society'. Het doel van Young Society is (v)mbo-studenten meer te betrekken in, en verantwoordelijk te laten voelen voor, de samenleving. (V)mbo-scholen kunnen Young Society inhuren om invulling te geven aan het focus vak LLB (Leren, Loopbaan en Burgerschap). Dit doet Young Society door 9 verschillende projecten aan te bieden met elk een ander thema. Deze projecten worden samengesteld uit verschillende workshops die elk betrekking hebben op een fase. De vier fases van de workshops zijn bewustwording, talent-matching, uitvoering en borging & erkenning. Young Society is opgericht door Amber Kaspersma en Kristel Logghe. Amber is de directeur en onder haar werkt een team van

trainers en onderzoekers. Dit team bestaat uit vaste werknemers, stagiair(e)s en afstudeerders (zie afbeelding 1) (Young Society, 2015).

Afbeelding 1

Organogram Young Society

De workshop

Het doel van de training *Flikker op!* is om jongeren zich beter te laten inleven in het leven van LHBT-mensen. Het doel is niet om elke leerling en student te overtuigen dat homoseksualiteit geaccepteerd moet worden, iedereen mag zijn eigen mening hebben. Wel is het belangrijk dat de jongeren leren dat deze mening niet voor iedereen geldt en dat het niet een reden is om mensen van de LHBT-gemeenschap aan te vallen of te discrimineren. Tijdens de workshop worden de leerlingen uitgedaagd om eens goed en kritisch naar hun eigen overtuigingen te kijken. Er worden vragen gesteld als 'hoe is het om niet hand in hand over straat te kunnen lopen?' en 'hoe is het om het gevoel te hebben dat je in het verkeerde lichaam geboren bent?'. Het doel van de workshop is het opwekken van empathie bij de jongeren.

Voor Young Society is het net als voor de rest van de wereld belangrijk om te weten wat een mening of overtuiging veroorzaakt voordat deze veranderd kan worden. Als de overtuiging en houding van de scholieren is dat homoseksualiteit fout is en afgestraft moet worden, is het vooral belangrijk om dat tweede punt aan te pakken. Om dit te kunnen doen moet er eerst onderzocht worden hoe het komt dat mensen denken dat het oké is om LHB-individue   aan te vallen en te discrimineren. De resultaten van dit onderzoek kunnen daarbij helpen.

Met de resultaten van dit onderzoek kan Young Society de werkvormen in de workshop *Flikker op!* effectiever maken. Als Young Society aan de hand van dit onderzoek te weten komt dat jongeren die LHB'ers in hun persoonlijke kringen hebben meer tolerant zijn (wat in overeenstemming zou zijn met

de 're-categorisatie theorie'), kunnen zij beslissen om deze jongeren hun eigen ervaringen te laten delen met de groep. Zo kunnen de jongeren die zelf geen LHB-individueen kennen, leren van de jongeren die (positief) contact hebben met LHB vrienden en familieleden. Ook kunnen deze jongeren vertellen over hun eigen vooroordelen die verkeerd waren en die zij hebben moeten aanpassen. Daarnaast kan Young Society de jongeren aan de hand van de resultaten van dit onderzoek de groep verdelen in verschillend samengestelde subgroepen. Als uit dit onderzoek blijkt dat jongeren die in de stad wonen meer tolerantie hebben dan jongeren die buiten de stad wonen kunnen deze met elkaar gekoppeld worden. Het is dan aan de jongeren zelf om erachter te komen wat hen verschillend maakt aan de hand van een aantal opties die YS geeft (bv. geslacht, woonplaats, haarkleur, leeftijd, etc.). Voor de jongeren zelf is het belangrijk om te weten waar hun eigen mening vandaan komt om er kritisch naar te kunnen kijken en deze misschien aan te passen. Ook kan dit meer begrip oproepen voor andere meningen in de groep als zij begrijpen waar deze mening vandaan komt. Met dit onderzoek hoopt Young Society een wetenschappelijke basis te geven voor de werkvormen in de workshop Flikker op!.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt de achtergrond voor het onderzoek nader toegelicht. De gebruikte termen worden verder uitgelegd aan de hand van wetenschappelijke literatuur en er worden theorieën besproken die mogelijk antwoord kunnen geven op de onderzoeksvraag. Ten eerste wordt er gekeken naar de verschillende vormen van seksuele geaardheid en voorkeur in het verleden en hoe het door de jaren heen ontwikkeld is tot de definities die wij als maatschappij nu aanhouden. Daarna worden de sociodemografische gegevens toegelicht en wordt er gekeken naar de effecten van deze factoren op de tolerantie in de wetenschappelijke literatuur. Ten derde wordt er gekeken naar de definitie van tolerantie. Hierna wordt het werkmodel van de workshop Flikker op! behandeld. Als laatste worden aan de hand van al het bovenstaande de conceptuele modellen en de hypothesen opgesteld.

2.1 Heteroseksualiteit

David Halperin beschrijft in zijn boek 'How to Do the History of Homosexuality' dat seksualiteit, homo of hetero, een cultureel en niet biologisch construct is (2002). Seks zelf is evolutionair geprogrammeerd in de mens. We hebben het altijd al gedaan, ons voortbestaan is er op gebaseerd. Seksualiteit daarentegen is het label dat onze cultuur aan de handeling en voorkeur van seks heeft gehangen. Hanne Blank zegt in haar boek 'Straight: a surprisingly short history of heterosexuality' dat mannen en vrouwen al millennia lang seks hebben, trouwen, families stichten en soms zelfs verliefd worden, zonder een naam te geven aan deze emoties en acties. Pas in de laatste halve eeuw is 'heteroseksualiteit' een woord geworden dat gelijk staat aan 'normaal' en als zodanig wordt gebruikt in de psychologie, het recht en de media (2012). De term 'heteroseksueel' en de assumptie dat dit normaal is, is dus een relatief nieuwe "uitvinding" in de geschiedenis van de mensheid. Dit is duidelijk te zien in de woordenboeken door de jaren heen. In 1901 werd heteroseksualiteit nog gedefinieerd als "een abnormale en perverse lust naar het andere geslacht" (Ambrosino, 2017). In 1923 stond in Merriam Webster's woordenboek dat heteroseksualiteit een "morbide seksuele passie voor het andere geslacht" was. Pas in 1934 werd het gedefinieerd als een "manifestatie van seksuele passie voor het andere geslacht, normale seksualiteit" (Ambrosino, 2017). Tegenwoordig staat er in de Dikke van Dale "met seksuele gevoelens voor het andere geslacht" (Van Dale, 2017). Hier zit geen waarde of oordeel van de heteroseksualiteit meer in.

2.2 LHB

De wereldwijd gebruikte afkorting LHB (LGB in het Engels. Lesbian, gay en bisexual) wordt in dit stuk uitgelegd, de oorsprong wordt besproken en er wordt gekeken naar de theorieën over verschillende seksuele voorkeuren door de jaren heen.

2.2.1 Definitie

Met LHB-individuen worden in dit onderzoek mensen bedoeld die zich als lesbisch, homoseksueel of biseksueel identificeren. Om deze mensen te definiëren wordt gebruik gemaakt van de definities volgens Polly-Gean Cox (Social Work Helper, 2013). Lesbisch wordt omschreven als 'een vrouwelijk identificerend persoon die zich romantisch, lichamelijk en emotioneel aangetrokken voelt tot andere vrouwelijk identificerende personen'. Homoseksueel wordt gezien als 'een mannelijk identificerend persoon die zich romantisch, lichamelijk en emotioneel aangetrokken voelt tot andere mannelijk identificerende personen'. In dit onderzoek wordt biseksueel gezien als 'een persoon die zich aangetrokken voelt tot mannen en vrouwen op een emotioneel, romantisch en/of lichamelijk level' (2013). Met romantisch wordt in deze definitie bedoeld 'een dromerig gevoel bij elkaar oproepen' (Van Dale, 2017). Met seksueel wordt in dit onderzoek het verlangen naar lichamelijk contact met de

ander bedoeld. Hoe iemand zichzelf identificeert betekent hoe iemand zich voelt. Als iemand zich identificeert als man betekent dat dat hij het gevoel heeft dat hij een man is, al is hij misschien niet zo geboren.

2.2.2 LHB theorieën toen en nu.

Homoseksualiteit bestaat al zolang als de mensheid. Volgens de website van de Gay & Lesbian Vaishnava Association zijn de eerste tekenen van homoseksualiteit al te vinden in 8000 V.C. in rotstekeningen in Zimbabwe (Galva, 2014). Door de eeuwen heen zijn er meerdere farao's, keizers en zelfs goden geweest die homoseksuele relaties aangingen. Achilles was in een romantische relatie met Patroclus, een jongen die met Achilles was opgegroeid en een functie had in zijn leger in de strijd om Troje. In het oude Griekeland was er in het jaar 200 V.C. een groep mannen die zichzelf vrijwillig lieten castreren, zich kleeften in vrouwenkleding en vrouwelijke namen en identiteiten aannamen. In 2100 V.C. wordt voor het eerst vermeld dat homoseksualiteit bestraft wordt bij huisslaven in het oude Assyrië door deze te castreren. Dit wordt later overgenomen door andere rijken die Assyrië veroverden. Het wordt pas als crimineel gezien en bestraft vanaf het moment dat het christendom groot wordt tussen het jaar 0 en 370 N.C. (Galva, 2014).

De term 'homoseksualiteit' wordt voor het eerst gebruikt in 1868 door Oostenrijkse-Hongaarse journalist Karl-Maria Kertbeny. Hiervoor werd de term 'sodomie' gebruikt voor seksuele handelingen en gevoelens tussen twee mensen van hetzelfde geslacht. Deze term komt uit het Bijbelverhaal over de stad Sodom waar losbandig geleefd werd. Kertbeny gebruikte het woord 'homoseksualiteit' in een brief waarin hij kritiek uitte tegen de criminalisatie van homoseksualiteit (Endres, 2004). Het woord komt van het Latijnse woord 'homos', wat 'hetzelfde' betekent en het woord 'seksualiteit', wat een lichamelijke aantrekking naar een andere individu betekent.

In de laatste eeuw is de mening over homoseksualiteit wederom sterk veranderd. Tot het einde van de 19^e eeuw werd homoseksualiteit nog altijd gezien als een ziekte of een keuze en werd het actief beoefenen ervan zwaar bestraft. Hier begon verandering in te komen aan het eind van de 19^e eeuw toen de overheid grotendeels los kwam te staan van religie. In deze periode werden twee meningen over homoseksualiteit ontwikkeld. Aan de ene kant stonden mensen zoals Kertbeny, Havelock Ellis en Magnus Hirschfeld met de theorie van de 'normale variatie' (Drescher, 2015). Deze theorie gaat er van uit dat homoseksualiteit aangeboren is en ziet het niet als een negatieve eigenschap maar juist 'neutraal'. Homoseksualiteit wordt hier vergeleken met linkshandigheid, een andere vorm maar niet beter of slechter. Aan de ander kant stond Krafft-Ebing met de theorie van 'pathologie'. Homoseksualiteit als 'pathologie' gaat uit van een stoornis of ziekte. Het zou veroorzaakt worden door interne of externe factoren tijdens de zwangerschap of na de geboorte. Hierbij is te denken aan seksueel misbruik, inadequate opvoeding en blootstelling aan (te veel) hormonen tijdens de zwangerschap (Kratz, 1995). Freud kwam ondertussen met een nieuwe, derde, theorie: de 'onvolwassenheid' (Freud, 1905). Hierin zou homoseksualiteit een fase zijn in het opgroeiproces. Het is de bedoeling dat men hier uitgroeit, maar als er stagnatie in het groeiproces plaatsvindt kan het permanent zijn. In deze theorie wordt homoseksualiteit niet als iets negatiefs gezien.

Tot 1973 werd homoseksualiteit nog gezien als een stoornis die was opgenomen in de DSM-II. In 1973 kwam de zesde editie van de DSM-II uit en hierin was homoseksualiteit aangepast tot een 'seksuele oriëntatie verstoring'. Het was pas in de DSM-III (1980) dat homoseksualiteit niet meer werd gezien als een psychiatrische stoornis. Vanaf dit moment wordt homoseksualiteit niet meer genoemd of behandeld in de DSM. In 1975 werd de ICD-9 uitgebracht. Hierin was homoseksualiteit nog steeds een stoornis en stond deze in hetzelfde rijtje als pedofilie, exhibitionisme en impotentie

(Drescher, 2015). De ICD-10, die klaar was in 1990, houdt de theorie aan van Freud, dat homoseksualiteit een stagnatie betreft in de opgroei.

In 1977 was 10% van de Amerikaanse bevolking van mening dat homoseksualiteit biologisch was. In 2016 was dit percentage gestegen naar 42-50%. Een reden voor deze stijging zou onder andere zijn dat in 2011 Lady Gaga het lied 'Born This Way' uit heeft gebracht. Dit heeft de discussie rondom seksuele geaardheid aangewakkerd in de westerse wereld en mensen uitgedaagd om hun mening over de oorsprong van seksuele geaardheid kritisch te bekijken (Ambrosino, 2016). Tegenwoordig is ook in Nederland te merken dat de overheersende mening is dat homoseksualiteit biologisch is en niet een keuze. Mensen zijn niet meer van mening dat therapie de seksuele voorkeur zou kunnen beïnvloeden. Toch zijn er argumenten voor beide overtuigingen. Er kan beargumenteerd worden dat als homoseksualiteit biologisch zou zijn, dit al lang door evolutie uitgefilterd zou moeten zijn. Mensen die homoseksueel zijn planten zich namelijk niet voort en dat is het uiteindelijke evolutionaire doel van een levend wezen. Dit heet de 'Darwin paradox van homoseksualiteit'. Dit zou aantonen dat homoseksualiteit niet een biologische maar een psychische eigenschap is (Kunzig, 2008).

Aan de andere kant is er onderzoek dat aantoonde dat homoseksualiteit doorgegeven wordt via de moeder. Aan de moeders kant van de familie van een homoseksuele man zijn de gezinnen groot. Dit zou komen omdat een vrouw die een grote drang heeft tot het hebben van seks met mannen, meer seksuele partners heeft en gewoon meer seks. Hierdoor krijgt zij meer kinderen. Deze drang zou genetisch zijn en doorgegeven worden via de X-chromosoom (Kunzig, 2008; Soh, 2017). Hoe groter de mate van dit gen, hoe meer dit doorgegeven wordt aan haar kinderen. Hoe meer haar kinderen dit gen hebben, hoe groter hun drang om seks te hebben met mannen. Bij jongens zou dit resulteren in homoseksualiteit. Voor mannen is het nuttig om dit gen in een zekere hoeveelheid te hebben omdat zij dit door moeten geven aan hun dochters. Het is dus voor de mannen zelf niet handig maar hun dochters hebben deze drang nodig (vrouwen moeten het gen voor het willen van seks met vrouwen doorgeven aan hun zoons). Dit is te vergelijken met het hebben van tepels. Mannen hebben hier geen nut voor maar zij geven de genen voor het hebben van tepels door aan hun kinderen, die ze wel kunnen gebruiken. Dit is een mogelijke oplossing voor de Darwin paradox van homoseksualiteit (Kunzig, 2008). Een persoon is pas zelf homoseksueel als deze een bepaalde hoeveelheid van dit gen heeft. In dezelfde publicatie van Kunzig (2008) staat echter dat ook dat homoseksualiteit meer voorkomt bij mannen met oudere broers. Dit is niet te verklaren door genen. Toch wordt ook dit weer in twijfel getrokken omdat het ook blijkt dat dit effect alleen voorkomt bij biologische broers, niet geadopteerde of stiefbroers. Daarnaast bestaat dit effect ook als een homoseksuele man oudere broers heeft die deze niet kent omdat zij niet samen zijn opgebracht. Dit laat zien dat dit effect ook niet verklaard kan worden door opvoeding (Kunzig, 2008). Ook binnen de LHB gemeenschap zijn de meningen over de oorzaak van homoseksualiteit verspreid (Amrosino, 2016). Al met al is er dus (nog) geen eenduidig antwoord op de vraag over de oorsprong van homoseksualiteit. Het kan biologisch zijn maar het kan ook door externe factoren komen.

2.2.3 LHBTQIA in dit onderzoek

Voor lange tijd was LHBT de meest gebruikte afkorting met betrekking tot homoseksualiteit en alles wat daarmee geassocieerd wordt. Het is de afkorting voor lesbisch, homoseksueel, biseksueel en transgender. De term is in gebruik genomen rond 1990 als vervanging van de term 'gay community'. Activisten waren van mening dat deze term niet representatief was voor de hele gemeenschap en hebben het toen veranderd (Bonk, 2002). Tegenwoordig is deze afkorting letterlijk behoorlijk gegroeid, soms tot wel 9 of 10 letters: LHBTQIAPKAH (LGBTQIA Resource Center, 2017). De eerste 4 letters na LHB zullen hier verder uitgelegd worden en ook waarom deze niet in dit onderzoek betrokken worden. Over de rest van de letters is nog veel onenigheid en onduidelijkheid en deze

zullen hier dus niet behandeld worden. In dit onderzoek wordt er specifiek gekeken naar lesbiënnes, homo's en biseksuelen. Daar staan de eerste drie letter in alle afkortingen met betrekking tot deze groep voor. In veel gevallen wordt deze afkorting al langer gemaakt door er een T bij te zetten. Deze T staat voor transgender. Op de website van de Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, Intersex and Asexual Resource Center wordt dit omschreven als mensen bij wie hun seksuele identiteit of gedrag niet overeenkomt met hun biologische geslacht (2017). Dit betekent dat zij misschien als man geboren zijn maar zich voelen als een vrouw. De Q staat voor Queer. Mensen die zich als queer identificeren zien zichzelf als 'anders', 'apart' en 'abnormaal'. Deze term slaat dus niet alleen op mensen die vallen op mensen van hetzelfde geslacht of wiens eigen seksuele identiteit anders is dan de biologische identiteit. Het is een meer algemene, overkoepelende term die betrekking kan hebben op elk mens op aarde (LGBTQIA Resource Center, 2017). De letter I staat voor Interseksueel. Interseksuele mensen zijn geboren met andere lichamelijke eigenschappen dan nu 'normale' mannelijke of vrouwelijke eigenschappen (LGBTQIA Resource Center, 2017). Vroeger werden deze mensen ook wel hermafrodieten genoemd. Het gaat hier niet alleen om de geslachtsdelen maar ook genen, zo zijn er mensen die geboren worden met sommige chromosomen die XX zijn en sommige die XY zijn (Intersex Society of North America, 2008). Het verschil tussen een interseksueel persoon en een transgender persoon is dat een interseksueel persoon een lichamelijke (genetische) afwijking heeft. Een transgender persoon heeft niet een lichamelijke afwijking maar voelt zich anders dan het 'normale' geslacht waar deze mee geboren is. De laatste veelgebruikte letter is de A. Deze staat voor Aseksueel. Mensen die aseksueel zijn voelen geen behoefte om seksuele relaties aan te gaan met mensen van welk geslacht dan ook. Ze zijn wel in staat om seks te hebben en sommige mensen doen dit ook wel maar zij hebben zelf niet de innerlijke drang om dit te doen (LGBTQIA Resource Center, 2017).

In dit onderzoek wordt er specifiek gekeken naar de tolerantie tegenover lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen. De rest van de hiervoor genoemde seksuele diversiteit wordt hier niet bij betrokken omdat LHB alleen betrekking heeft op de seksuele voorkeur, niet op de eigen seksuele identiteit (eigen geslacht). Hierdoor zal het onderzoek de tolerantie op een meer homogene schaal kunnen meten en wordt de betrouwbaarheid van het onderzoek hoger (Verhoeven, 2011).

2.3 Sociodemografische factoren

Sociodemografische factoren is een verzamelnaam voor sociaaleconomische, demografische en psychische factoren. Hierbij valt te denken aan geslacht, woonplaats, leeftijd, etc.

2.3.1 Sociodemografische factoren en tolerantie

Er is al veel wetenschappelijk onderzoek gedaan naar factoren die invloed hebben op tolerantie tegenover de LHB-gemeenschap. In een onderzoek uit 2015 vonden Frias-Navarro, Monterde-i-Bort, Pascual-Soler en Badenes-Ribera dat de overtuiging dat homoseksualiteit aangeboren en biologisch is, de tolerantie tegenover homoseksualiteit significant verhoogt. Mensen die de mening hebben dat homoseksualiteit een keuze is of het gevolg van de opvoeding, hebben een lagere tolerantie tegenover lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen. Ditzelfde resultaat kwam uit onderzoek van Dunn in 2010. Dunn concludeerde daarnaast dat het aantal vrienden en familieleden die homoseksueel zijn, de eigen seksuele oriëntatie, leeftijd en politieke en religieuze overtuiging eveneens invloedrijke factoren zijn. Volgens hetzelfde onderzoek zijn geslacht, afkomst, inkomen, grote van het huishouden, werkstatus en level van educatie geen significante voorspellers van tolerantie. Uit literatuuronderzoek van Kite in 1996 blijkt echter dat vrouwen een meer tolerante houding hebben tegenover homoseksualiteit dan mannen. Dit indiceert dat geslacht ook een

belangrijke factor is. Dit zou te verklaren kunnen zijn door te kijken naar verschillende persoonlijkheidstrekken in relatie tot geslacht. Vrouwen hebben over het algemeen een meer zorgzame persoonlijkheid (Feingold, 1994). Zorgzaamheid als onderdeel van de NEO-PI-R is een kenmerk van de schaal altruïsme. Als je een zorgzame persoonlijkheid hebt, betekent dit dat je georiënteerd bent op de ervaringen, doelen en belangen van anderen, hulpvaardig bent en gericht op samenwerking (Drenth & Sijtsma, 2006). Volgens onderzoek uit 2016 dat uitgevoerd is door Eick, Rubinstein, Hertz en Slater blijkt dat wonen in een stedelijke omgeving samenhangt met een positievere houding tegenover LHB-individueen. Wonen in een niet stedelijke omgeving heeft het tegenovergestelde effect. Toch zijn er andere bronnen die aanwijzen dat behulpzaamheid en zorgzaamheid lager zijn in stedelijke gebieden dan in niet stedelijke gebieden of rustigere stedelijke gebieden (Korte & Kerr, 1974; Korte, Ypma & Toppen, 1975). Wong vond in 2008 dat ook etniciteit en opleidingsniveau van invloed zijn op de mate van tolerantie tegenover homoseksualiteit. Hij vond dat zwarte Amerikanen een lagere tolerantie hebben dan kaukasische Amerikanen en hoog opgeleide zwarte en kaukasische Amerikanen meer tolerant zijn dan laag opgeleide Amerikanen. Ook in Oost-Europa, het Midden Oosten en Afrika is de houding tegenover homoseksualiteit nog altijd negatiever dan in de rest van de wereld (King, 2015). Dit zou voor het Midden Oosten en Noord-Afrika verklaard kunnen worden doordat de meest beoefende religie in deze delen van de wereld de islam is (Pew Research Center, 2012). Volgens het onderzoek van Anderson en Koc in 2015 is het beoefenen van de islam een sterke voorspeller voor een negatieve houding tegenover homoseksualiteit. Daarnaast zou het verklaard kunnen worden als er gekeken wordt naar het gemiddelde inkomen van deze gebieden wat gemiddeld tot zeer laag is (The World Bank, 2017). Uit het onderzoek van King blijkt dat Noord-Amerika, West-Europa en Australië het meest tolerant zijn tegenover homoseksualiteit (2015). Dit zijn ook de delen van de wereld met het hoogste gemiddelde inkomen. Dit zou kunnen betekenen dat er een link is tussen armoede en tolerantie maar dat spreekt de data van Dunn tegen (2010). Uit onderzoek van Chapman, Zappia en Shields uit 2012 blijkt dat religie, geslacht, leeftijd, politieke overtuiging, opleidingsniveau en eerder contact met LHB'ers allemaal factoren zijn die invloed hebben op de houding tegenover homoseksualiteit. Dit komt overeen met een groot deel van de bovenstaande bronnen.

Er is weinig tot geen informatie beschikbaar over de relatie tussen intelligentie en tolerantie tegenover LHB'ers. Behalve de twee onderzoeken die hierboven genoemd zijn waaruit blijkt dat opleidingsniveau invloed heeft (Chapman, Zappia & Shields, 2012; Wong, 2008) is er geen andere informatie te vinden.

2.3.2 Tolerantie en religie

Naast Dunn (2010) vonden ook Anderson en Koc (2015) dat religie een sterke voorspeller is voor tolerantie. Zij onderzochten het verschil tussen moslims en atheïsten in hun houding tegenover homoseksualiteit. Hieruit bleek dat moslims een significant sterkere negatieve houding hebben dan atheïsten. Hetzelfde geldt voor andere religies. Het beoefenen van een fundamentalistische religie (zoals christendom, de islam of het jodendom) is een indicator voor een negatieve houding tegenover homoseksuelen en lesbiënnen (Balkin, Levitt & Schlosser, 2009). Dit zou kunnen komen door de teksten in de Bijbel, de Koran en de Thora. Hierin staan meerdere verhalen over hoe God het beoefenen van seksuele handelingen tussen mannen veroordeelt en bestraft. In Genesis 19 wordt verteld hoe Lot twee mannen, die engelen van God zijn, te gast heeft in zijn huis in Sodom. De mannen van de stad komen die avond naar zijn huis toe en eisen dat Lot hen de twee mannen geeft zodat zij seks met hen kunnen hebben. Lot probeert de mannen te beschermen door zijn eigen twee dochters aan te bieden en zegt dat zij met hen mogen doen wat ze willen. Maar de mannen willen dit niet en proberen in het huis van Lot in te breken. De engelen beschermen Lot door de mannen

buiten tijdelijk blind te maken. Hierdoor kunnen zij de deur niet meer vinden. Kort hierna vlucht Lot de stad uit met zijn gezin en wordt de stad Sodom vernietigd door God (De Bijbel in Gewone Taal, 2014). Later in de Bijbel wordt homoseksualiteit nog een keer behandeld. In Rechters 19 verzen 16 t/m 30 gebeurt bijna exact hetzelfde. Een Leviet overnacht met zijn vrouw bij een man in Gibeā. 's Avonds komen de mannen van de stad naar de deur en eisen dat zij de Leviet krijgen. De man biedt zijn eigen dochter en de vrouw van de Leviet aan maar de mannen willen dit niet. De Leviet duwt zijn eigen vrouw naar buiten en zij wordt de hele nacht door de mannen verkracht. Als de zon op komt kruipt zij naar de deur en sterft daar (De Bijbel in Gewone Taal, 2014). In Leviticus worden regels gegeven door God aan Mozes voor het volk Israël. In Leviticus 18:22 staat 'een man mag niet naar bed gaan met een andere man zoals je naar bed gaat met een vrouw. Want dat is afschuwelijk.'. Het verhaal van Lot in Genesis wordt ook verteld in de Koran in Soerah 7:80-85 (Koran). Daarnaast wordt de zin 'gij zult niet liggen met een man zoals met een vrouw' in de Koran, de Thora en de Bijbel aangehouden als belangrijkste reden waarom homoseksualiteit niet acceptabel is. Een religie die een totaal andere kijk heeft op homoseksualiteit is het hindoeïsme. In de geschriften van het hindoeïsme staat dat er drie geslachten zijn: mannelijk, vrouwelijk en een derde sekse. Onder de derde sekse vallen homoseksuelen, lesbiënnes, biseksuelen, transgenders en interseksuelen. Volgens het hindoeïsme is de derde sekse een natuurlijk aangeboren 'geslacht' (Fobelets, 2014).

2.4 Tolerantie

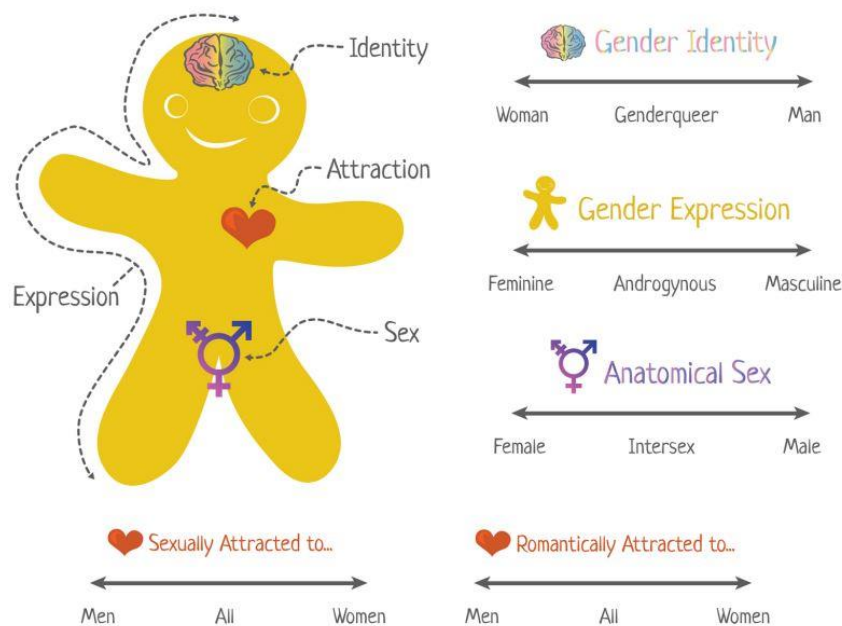
In dit onderzoek wordt er gekeken naar de tolerantie van mensen tegenover LHB'ers. In het onderzoek 'Gewoon doen' van Keuzenkamp, Bos, Duyvendak en Hekma (2006) dat is uitgevoerd voor het Sociaal Cultureel Planbureau worden vier verschillende dimensies van tolerantie onderscheiden. Deze zijn door de onderzoekers ontwikkeld aan de hand van twee andere onderzoeken. De eerste is een onderzoek van Yang (1997) in de Verenigde Staten. Aan de hand van een opinieonderzoek is Yang op 11 verschillende categorieën van tolerantie gekomen. Een aantal van deze categorieën heeft alleen betrekking op de politiek en cultuur in de Verenigde Staten en alleen op dat moment in de tijd. Hierdoor zijn deze categorieën niet direct toepasbaar op het huidige onderzoek. Het tweede onderzoek is in Nederland uitgevoerd door Van de Meerendonk (2005) als opvolging van het onderzoek van Yang. Hierin zijn 7 verschillende categorieën gevonden. In dit onderzoek is geen rekening gehouden met de bekendheid met homoseksuelen in de naaste omgeving. Hierdoor zijn ook deze 7 categorieën niet direct toepasbaar in het huidige onderzoek. Keuzenkamp et al. (2006) hebben deze twee onderzoeken vergeleken en kwamen er op uit dat er een aantal overeenkomsten zijn tussen de dimensies in beide onderzoeken. Zo zijn er duidelijk meerdere schalen die betrekking hebben op de algemene rechten en plichten van LHB'ers. Dit is door Keuzenkamp et al. samengevat in één construct genaamd: 'Gelijke rechten en (anti) discriminatie'. De tweede schaal die gevonden is, is de schaal 'Aanvaarding in algemene zin'. Hierin zijn alle categorieën die gaan over bijvoorbeeld de moraliteit van homoseksualiteit verzameld. De derde schaal is opgesteld uit eerdere schalen zoals 'vertrouwdheid met homoseksuele mannen en vrouwen' en 'De affectieve reactie op homoseksuele mannen en vrouwen in de sociale omgeving'. Deze schaal is samengevat als 'Reactie op homoseksualiteit in de naaste omgeving'. De vierde en laatste schaal heet 'Reactie op homoseksualiteit in de openbaarheid'. Deze gaat over zaken zoals 'homoseksuele mannen en vrouwen mogen hun seksualiteit alleen uiten in hun eigen huishouden' en 'twee mannen die elkaar een zoen geven maken mij ongemakkelijk'. Om de term tolerantie in het huidige onderzoek te kunnen definiëren en kaderen worden deze vier dimensies aangehouden.

2.5 Werkmodel Flikker op!

In de workshop Flikker op! van Young Society wordt er les gegeven aan de hand van de 'genderbread person'. Dit is een model dat ontwikkeld is door Sam Killerman. Killerman is een artiest en activist voor sociaal recht. Hij heeft een komedieshow opgezet genaamd 'It's Pronounced Metrosexual'. Met deze show gaat hij hogescholen en universiteiten langs om leerlingen en docenten te leren over LHBTQI. Naast dat hij directeur creativiteit is bij de organisatie 'Hues' (een organisatie die sociale gelijkheid wil bereiken door kunst), is Killerman ook de auteur van het boek 'a Guide to Gender'. Dit boek is een gids naar het 'snappen' van geslacht. In onze samenleving zien wij geslacht vaak nog als twee opties: man of vrouw, bepaald door de seksuele geslachtsdelen waarmee je geboren bent. Dit is tegenwoordig echter achterhaald en het boek A Guide to Gender is bedoeld om mensen te helpen bij het kijken naar geslacht op een nieuwe manier. In A Guide to Gender wordt de genderbread person geïntroduceerd (zie afb. 2). Dit figuur wordt wereldwijd gebruikt om scholieren en studenten, maar ook volwassenen en organisaties, te leren over alle variaties en dimensies binnen de term 'geslacht'. Ook Young Society gebruikt de genderbread person bij hun workshop 'Flikker op!'. Alle werkvormen zijn hierop gebaseerd.

Afbeelding 2

Genderbread Person

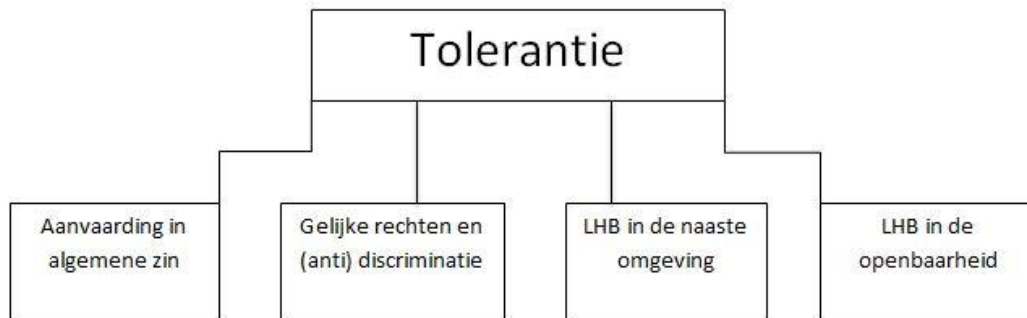

2.6 Het conceptueel model

In afbeelding 3 is het conceptueel model te zien voor tolerantie. Afbeelding 4 is het conceptueel model van de onderzoeksvraag.

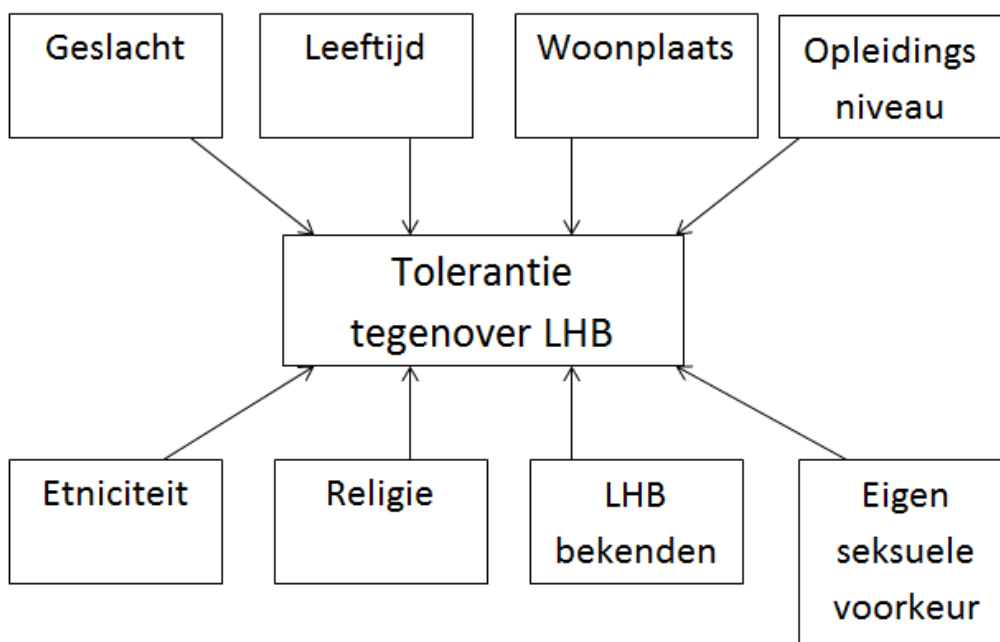
Afbeelding 3

Conceptueel model tolerantie

Afbeelding 4

Conceptueel model onderzoeksvraag

2.7 De hypothesen

Op basis van de bovenstaande modellen en bronnen is voor dit onderzoek een aantal hypothesen (Ha) opgesteld.

- Hypothese 1: Minimaal één sociodemografische factor in dit onderzoek heeft een significant effect op de tolerantie tegenover LHB'ers in de algemene aanvaarding.
- Hypothese 2: Alle sociodemografische factoren in dit onderzoek hebben een significant effect op de mening over de rechten van LHB'ers en in hoeverre LHB'ers gediscrimineerd mogen worden op basis van hun seksuele geaardheid.

- Hypothese 3: Alle sociodemografische factoren in dit onderzoek hebben een significant effect op de tolerantie tegenover LHB'ers in de nabije omgeving.
- Hypothese 4: In ieder geval twee sociodemografische factoren in dit onderzoek hebben een significant effect op de tolerantie tegenover uitingen van romantische liefde tussen mensen van hetzelfde geslacht in het openbaar (LHB in de openbaarheid).

2.8 Aanzet tot het onderzoek

Uit de literatuur blijkt dat geslacht, leeftijd, religie, etniciteit, opleidingsniveau, eigen seksuele oriëntatie, en het aantal bekenden van de respondent die LHB zijn allemaal invloed kunnen hebben op de tolerantie tegenover lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen. Voor Young Society is het belangrijk om te weten of dit ook geldt voor mbo-studenten in Nederland zodat zij hun workshop *Flikker op!* kunnen optimaliseren en beter kunnen afstemmen op hun doelgroep. Om dit te weten te komen wordt er in dit onderzoek aan de hand van een vragenlijst onderzocht of deze sociodemografische factoren effect hebben op de tolerantie tegenover LHB'ers bij mbo-studenten in Nederland.

Hoofdstuk 3: Onderzoeksdesign

3.1 Onderzoeksmethode

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een kwantitatieve manier van dataverzameling. Er wordt een survey-onderzoek gedaan bij de doelgroep aan de hand van een papieren en online vragenlijsten. De vragenlijst meet de tolerantie tegenover LHB-individuen en vraagt naar de sociodemografische eigenschappen van de respondenten. Er is gekozen voor een kwantitatief survey-onderzoek omdat met deze veelgebruikte methode meningen en houdingen bij grote groepen mensen gemeten kunnen worden (Verhoeven, 2011). Ook is het een goede manier van data verzamelen voor 'wat-vragen'. In dit onderzoek zou de onderzoeksvraag gesteld kunnen worden als *'Welke factoren zijn er van invloed op de tolerantie tegenover LHB-individuen?'*. Dit is te meten aan de hand van 5-punts Likertschaal vragen in een gestructureerd surveyonderzoek. Er is gekozen voor een papieren vragenlijst in combinatie met een online vragenlijst omdat de respondenten die bereikt worden via de scholen waar Young Society al workshops geeft, de vragenlijst makkelijker op papier kunnen invullen dan via een computer. Daarnaast worden op deze manier meer respondenten bereikt dan wanneer er maar één manier van afnemen wordt gebruikt. De onderzoeker zal ook papieren vragenlijsten afnemen bij mbo-studenten in Rotterdam door buiten de school te staan en leerlingen te vragen of zij de vragenlijst willen invullen. Ook zal de onderzoeker contact opnemen met mbo-scholen door heel Nederland met de vraag of zij de online vragenlijst door willen sturen aan hun leerlingen. Door te kiezen voor een gestructureerd onderzoek krijgt elke respondent dezelfde vragen in dezelfde volgorde. Dit zorgt voor een hogere betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek (Verhoeven, 2011).

3.2 Onderzoeksdoelgroep

De doelgroep voor dit onderzoek bestaat uit mbo-leerlingen in Nederland tussen de 15 en 25 jaar oud. De doelgroep bestaat uit 492.298 mannen en vrouwen, heteroseksuelen en LHB-individuen en verschillende etnische en religieuze achtergronden (DUO, 2016). Van de studenten is 52% mannelijk en 48% vrouwelijk (CBS, 2017). Deze doelgroep is te groot om in zijn geheel te ondervragen. Daarom is er in dit onderzoek gekozen voor een aselechte clustersteekproef van ongeveer 300 respondenten (Verhoeven, 2011). De respondenten komen van de scholen die bereid zijn de vragenlijst door te sturen naar hun studenten en de leerlingen die face-to-face de papieren vragenlijst hebben ingevuld. Dit betekent dat de vragenlijsten persoonlijk aan de respondenten worden voorgelegd en dat zij van tevoren toestemming geven tot het meedoen aan het onderzoek. Als een respondent niet mee wil doen aan het onderzoek mag deze weigeren de vragenlijst in te vullen. De anonimiteit van de respondenten wordt gegarandeerd door niet te vragen naar naam of adres en de gegevens zullen alleen voor het onderzoek gebruikt worden. Alleen de onderzoeker, de opdrachtgever en de afstudeerbegeleiders van het Saxion zullen de geanalyseerde data te zien krijgen (dus niet de klasgenoten of docenten van de respondenten). Na het afronden van het onderzoek zullen de ingevulde vragenlijsten vernietigd worden. De vragenlijst zal worden afgenomen bij de eerste 300 studenten die toestemming geven tot meedoen aan het onderzoek.

3.3 Onderzoeksinstrument

De vragenlijst bestaat uit twee delen. Het eerste deel informeert naar de sociodemografische gegevens van de respondent. Het tweede deel vraagt naar de mening over 28 stellingen met betrekking tot LHB individuen en hun gedrag en rechten. De vragenlijst is te vinden in bijlage 2.

Onder sociodemografische gegevens vallen in dit onderzoek geslacht, woonplaats, leeftijd, afkomst, religie, opleidingsniveau, werk van de ouder(s)/ verzorgers(s), eigen seksuele voorkeur, aantal bekenden van de respondent die LHB zijn en de religieuze houding van de school waar de respondent les volgt. In de vragenlijst wordt er gevraagd naar het aantal familieleden, vrienden en collega's die de respondent kent die LHB zijn. Hier is voor gekozen omdat op deze manier de respondent meer uitgedaagd wordt om te denken over hoeveel het er precies zijn dan wanneer er gevraagd wordt naar 'bekenden'. De antwoorden op deze vragen worden bij het analyseren samengevoegd tot één vraag/antwoord, namelijk het aantal bekenden. De woonplaats wordt ingedeeld als 'stedelijke omgeving' of 'landelijke omgeving'. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de gegevens en definitie van het CBS over de omgevingsadressendichtheid (2016). Hier wordt de regel aangehouden dat als binnen een gebied van 500 bij 500 meter meer dan 1500 adressen zijn, het binnen een stedelijk gebied valt. Als het minder dan 1500 adressen zijn is het een landelijk gebied. Het CBS heeft de demografische gegevens van alle gemeenten bekend gemaakt van het jaar 2015. Aan de hand van deze gegevens zijn de woonplaatsen van de respondenten ingedeeld (CBS, 2015). De selectie van sociodemografische gegevens is gekozen aan de hand van het literatuuronderzoek.

Op de sociodemografische gegevens volgen de 28 stellingen. De eerste 26 stellingen zijn verdeeld in de vier dimensies: 1. 'Aanvaarding in algemene zin', 2. 'Gelijke rechten en (anti) discriminatie', 3. 'LHB in de naaste omgeving' en 4. 'LHB in de openbaarheid'. Een deel van de vragen is overgenomen uit het onderzoek 'Homo in de klas' van Boersma (2013). Dit onderzoek is speciaal gericht op scholieren, evenals het huidige onderzoek. Toch zijn niet alle vragen gebruikt omdat een deel alleen betrekking heeft op een specifiek lesprogramma dat gekoppeld is aan het onderzoek. De rest van de stellingen is overgenomen uit het verslag 'Development and Validation of the Homophobia Scale' van Wright, Adams en Bernat (1999). Dit is een vragenlijst die zich focust op de houding tegenover homoseksualiteit. Omdat het huidige onderzoek gaat over homoseksualiteit en biseksualiteit in Nederland en het een Engelstalige vragenlijst is, is deze vragenlijst niet geschikt om in zijn geheel te gebruiken voor dit onderzoek. In plaats daarvan is een groot aantal van de stellingen vertaald naar het Nederlands en daarna onderverdeeld in de vier dimensies van tolerantie van Keuzekamp et al. (2006).

Naast deze vier dimensies wordt er in dit onderzoek nog gevraagd naar twee andere zaken die niet binnen de schalen vallen. Ten eerste wordt er gevraagd naar de mening over de oorsprong van homoseksualiteit. Is men van mening dat LHB aangeboren is of dat dit een keuze is. Uit onderzoek van Dunn (2009) blijkt dat de overtuiging dat homoseksualiteit aangeboren is en niet een keuze nauw samenhangt met een hogere tolerantie tegenover LHB. Ten tweede wordt er gevraagd of men van mening is dat seksuele voorkeur een statisch iets is of dat dit kan veranderen door tijd. Dit wordt gevraagd omdat de onderzoeker anders de mening oplegt aan de respondent dat seksuele voorkeur een statisch begrip is terwijl dit voor de respondent niet zo hoeft te zijn. Om vanuit al deze verschillende onderzoeken, vragenlijsten en verslagen één samenhangende vragenlijst te ontwikkelen is er gebruik gemaakt van het boek Testtheorie (Drenth & Sijsma, 2006).

De eerste dimensie van tolerantie is 'Aanvaarding in algemene zin'. Deze dimensie meet de algemene houding van mensen tegenover homoseksualiteit. Items 1, 2, 5, 7, 10 en 23 horen bij dit construct. De tweede dimensie is 'Gelijke rechten en (anti) discriminatie'. Bij dit construct horen items 6, 9, 12, 13, 17, 20 en 24. De derde dimensie is 'LHB in de naaste omgeving'. Items 3, 8, 14, 15, 16, 21 en 25 meten dit construct. De laatste dimensie is 'LHB in de openbaarheid'. Dit construct wordt gemeten aan de hand van items 4, 11, 18, 19, 22 en 26. De laatste twee items, 27 en 28, meten de overtuiging of homoseksualiteit en biseksualiteit aangeboren/biologisch is of dat dit een keuze is en de

overtuiging dat seksuele voorkeur een statisch fenomeen is of dat dit door tijd kan veranderen. De mening over de stellingen wordt gemeten aan de hand van een 5-punts Likertschaal die loopt van 5 (helemaal mee oneens) naar 1 (helemaal mee eens). Een hogere score op de vragenlijst betekent een hogere tolerantie tegenover LHB mensen.

3.4 Procedure

Dit onderzoek is gestart met literatuuronderzoek. Op deze manier is duidelijk geworden wat er tot nu toe bekend is over tolerantie tegenover homo- en biseksualiteit. Factoren die door voorgaande onderzoeken zijn gevonden die van invloed zijn op de tolerantie zijn opgenomen in dit onderzoek. Ook het meetinstrument komt voort uit het literatuuronderzoek. Het eerste deel is opgebouwd uit de sociodemografische factoren die mogelijk invloed hebben op de tolerantie, het tweede deel meet de houding van de leerlingen tegenover de LHB gemeenschap. Dit meetinstrument is als online vragenlijst neergezet en op papier. Eerst is de online vragenlijst via de mail door de onderzoeker verzonden naar alle mbo-scholen in Nederland met de vraag of deze mee wilden doen aan het onderzoek. Daarnaast is de papieren vragenlijst door de onderzoeker afgenomen bij leerlingen van verschillende mbo-scholen in Rotterdam door voor de school de leerlingen aan te spreken. De leerlingen die mee wilden werken konden de vragenlijst in hun vrije tijd invullen. Alle verzamelde gegevens zijn verwerkt in het computerprogramma SPSS. In SPSS zijn verscheidene analyses uitgevoerd (zie hoofdstuk 3.5). Aan de hand van de resultaten worden er conclusies getrokken en kunnen de hypothesen worden bevestigd of ontkracht. De hoofd- en deelvragen van het onderzoek worden beantwoord aan de hand van de conclusies. Uiteindelijk zijn er aanbevelingen voor vervolgonderzoek gedaan door kritisch naar de procedure van het huidige onderzoek te kijken.

3.5 Analyses

In dit hoofdstuk worden de gebruikte statistische toetsen en analyses besproken. Eerst wordt er ingegaan op de voorbereiding. Dit betreft voor-analyses en mogelijke aanpassingen van de verzamelde gegevens om deze klaar te maken voor de uiteindelijke analyses. Hierna wordt er gekeken naar de samenstelling van de steekproef en de generaliseerbaarheid hiervan. Als laatste wordt er gekeken naar de analyses die gedaan moeten worden om de deelvragen te beantwoorden en daarmee ook de hoofdvraag van het onderzoek.

3.5.1 Voorbewerking

Om de verzamelde gegevens te analyseren wordt gebruikt gemaakt van het programma SPSS. Alle sociodemografische gegevens worden omgezet in numerieke waarden. Zo is het geslacht verdeeld in een 1 voor mannelijk en een 2 voor vrouwelijk. Het tweede gedeelte van de vragenlijst, de 28 stellingen, is gemeten aan de hand van een 5-punts Likertschaal waarbij 'helemaal mee oneens' een waarde 5 krijgt en 'helemaal mee eens' een waarde van 1. Vragen die niet of niet duidelijk beantwoord zijn, worden ingevoerd als 'missing value' door de waarde 999 in te vullen. Dit wordt door SPSS herkend als een vraag waar geen antwoord op is gegeven. Op deze manier is het alsnog mogelijk om de rest van de gegevens van deze respondent te gebruiken en te analyseren. Een aantal van de stellingen die met de Likertschaal gemeten wordt, moet worden gehercodeerd. Dit moet omdat de stelling op zo'n manier geschreven is dat een hogere score op de stelling het tegenovergestelde betekent van de andere stellingen. Een hoge score betekent een hoge tolerantie bij dit onderzoek. Items 1, 3, 5, 17, 20 zijn gehercodeerd om op deze assen te passen. Zo luidt item 1: 'Ik vind dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat willen.'. Hierbij betekent een hogere score juist een positievere houding. Dit is aangepast door een score 1 te hercoderen naar 5, score 2 naar 4, score 4 naar 2 en score 5 naar 1.

Als alle gegevens van alle respondenten zijn ingevuld wordt er eerst gekeken naar de homogeniteit van de schalen. Dit meet aan de hand van de antwoorden op de stellingen of de schalen van de 26 stellingen representatief zijn voor het te meten construct. Met andere woorden: geven alle stellingen een goede indruk van wat we uiteindelijk willen meten, namelijk 'tolerantie'? Dit wordt gemeten door middel van een Cronbach's alpha analyse. Als de homogeniteit van een schaal lager is dan 0.60 betekent dit dat niet alle stellingen betrekking hebben op die schaal. Hoe lager de homogeniteit van de schalen hoe lager de betrouwbaarheid van het onderzoek (Baarda, de Goede & van Dijkum, 2011). Voor dit onderzoek wordt aangehouden dat de homogeniteits-coëfficiënt alpha hoger moet zijn dan 0.70. Hier is voor gekozen omdat dit voor de complexiteit van de gemeten constructen een goede betrouwbaarheid indiceert (Baarda, de Goede & van Dijkum, 2011). SPSS geeft met de Cronbach's analyse ook aan welke van de items de homogeniteit het laagst maakt en wat de homogeniteits-coëfficiënt alpha zou zijn als dit item niet in beschouwing zou worden genomen. Op deze manier kan ervoor gekozen worden om een stelling niet mee te nemen om de betrouwbaarheid van het onderzoek te verhogen.

3.5.2 Sociodemografische samenstelling van de responsgroep

Na de voorbereiding en mogelijke aanpassingen wordt eerst een beschrijving gegeven van de sociodemografische samenstelling van de groep respondenten. Hoeveel respondenten zijn er, hoeveel hiervan zijn man en hoeveel vrouw, welk percentage is christelijk en welk percentage moslim, etc. Hiervoor worden eenvoudige frequentieverdelingen gebruikt, maar het zijn belangrijke analyses omdat de resultaten nodig zijn om iets te kunnen zeggen over de generaliseerbaarheid van de resultaten van het onderzoek.

3.5.3 Samenhang sociodemografische kenmerken en tolerantie

Tenslotte volgt het belangrijkste deel van de analyse waarbij een antwoord wordt gezocht op de vraag of er een samenhang is tussen de sociodemografische kenmerken van de respondent en tolerantie t.o.v. LHB'ers. Daarbij is van belang om goed rekening te houden met de meetniveaus van de variabelen. De sociodemografische variabelen geslacht, woonplaats, religie, afkomst, seksuele voorkeur en de religie van de school zijn van nominaal meetniveau. Opleidingsniveau is op ordinale schaal gemeten. Leeftijd en aantal bekenden hebben een ratio meetniveau. De responsvariabele tolerantie, heeft een ordinaal meetniveau. De factoren met een nominaal meetniveau worden geanalyseerd aan de hand van verschilanalyses omdat onderzocht wordt of er een verschil is tussen bijvoorbeeld geslachten in de mate van tolerantie. Hiervoor worden de Mann-Whitney U-test gebruikt als er sprake is van 2 variabelen en de Kruskal-Wallis test als er sprake is van 3 of meer variabelen. Voor de ordinale en de ratio/interval factoren wordt gebruik gemaakt van samenhanganalyses omdat onderzocht wordt of een hogere leeftijd, aantal bekenden of opleidingsniveau samenhangt met een hogere tolerantie. Hiervoor wordt de Spearman rangcorrelatie gebruikt. Vanuit het literatuuronderzoek kan er verwacht worden dat een hoger aantal bekenden of een hoger opleidingsniveau zal samenhangen met een hogere tolerantie. Omdat er al een verwachting is met een richting (positief), kan er eenzijdig getoetst worden. Voor de factor leeftijd is er geen verwachting voor de richting dus wordt er tweezijdig getoetst. Voor het analyseren van de laatste twee stellingen (of seksuele voorkeur aangeboren is of ontstaat in de loop van het leven en of seksuele voorkeur statisch is of verandert in de loop van het leven) wordt er gebruik gemaakt van een Spearman rangcorrelatie en wordt eenzijdig getoetst. Op basis van de literatuur wordt namelijk verwacht dat de mening dat seksuele voorkeur aangeboren is samenhangt met een hogere tolerantie. Ook wordt er verwacht dat de mening dat seksuele voorkeur niet statisch is samenhangt met een hogere tolerantie.

Hoofdstuk 4: Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk worden de gebruikte analyses en de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. Eerst wordt er gekeken naar hoe de steekproef is bereikt en hoeveel respondenten deze betreft. Daarna wordt er dieper ingegaan op de samenstelling van deze steekproef. Hierna worden de resultaten per deelvraag geanalyseerd met het programma SPSS. Als laatste worden de analyses voor de hoofdvraag uitgevoerd.

4.1 Respons

De onderzoeker heeft via de website van MBO stad de contactgegevens van alle publieke mbo-scholen in Nederland gevonden. Meer dan 150 scholen zijn via de mail gecontacteerd met het verzoek mee te doen aan het onderzoek. Minder dan 7% van deze scholen heeft de mail beantwoord met een positief bericht waar in stond dat zij mee wilden werken of de mail door zouden sturen naar de juiste personen. De overige 93% heeft aangegeven niet mee te willen doen omdat zij te veel verzoeken voor vragenlijsten binnenkrijgen of hebben niet gereageerd op de mail. In de tussentijd is de onderzoeker mbo-scholen in Rotterdam langs gegaan met de papieren vragenlijst. Zij heeft buiten de scholen gestaan omdat het afnemen van een vragenlijst op schoolterrein en in de school alleen mag met toestemming van de desbetreffende school. In totaal heeft dit 120 respondenten opgeleverd, 87 via de online vragenlijst en 33 op papier. Als alle studenten van de meewerkende scholen mee hadden gedaan aan het onderzoek hadden dit naar schatting 30.000 respondenten kunnen zijn. Van de 30.000 heeft 0.38% mee gedaan aan het onderzoek. Er is besloten om de vragen over het werk van de ouders niet mee te nemen in het onderzoek omdat het achteraf gezien te moeilijk en tijdrovend bleek om deze gegevens te analyseren. Daarnaast is er geen onderzoek in de literatuur dat er op wijst dat het opleidingsniveau van de opvoeders invloed heeft op de tolerantie.

4.2 Eigenschappen van de onderzoeksgroep

Van de 120 respondenten in dit onderzoek zijn 58 mannelijk (48%) en 62 vrouwelijk (52%). De leeftijd van de respondenten loopt van 16 jaar tot 25 jaar (uitgebreide spreiding is te zien in bijlage 4, tabel 1). 60 respondenten wonen in een stedelijke omgeving (50%) en 58 wonen in een niet stedelijke omgeving (48%). Bijna alle respondenten komen van een school die niet een religieuze houding heeft (99%). Maar 1 respondent gaat naar een religieuze (christelijke) mbo-school. Omdat het geen nut heeft om voor 1 respondent te analyseren of de religie van de school een significant effect op levert wordt deze analyse bij nader inzien niet gedaan. De afkomst en religie van de respondenten is te zien in tabel 2 en tabel 3 in bijlage 4. In tabel 2 is te zien dat er veel kleine afkomstgroepen zijn. Omdat sommige groepen weinig respondenten hebben, zijn deze samengevoegd. Er is gekozen om de afkomst te verdelen in twee groepen, Nederlands en niet-Nederlands. Voor religie geldt hetzelfde, er zijn veel groepen die bestaan uit maar 1 of 2 respondenten. Daarom is religie onderverdeeld in vier groepen: geen religie, protestants, katholiek en andere religies. Op mbo-scholen wordt er les gegeven op vier verschillende niveaus. 1 respondent volgt een opleiding op niveau 1 (1%). Niveau 2 wordt door 13 respondenten gevolgd (11%). 27 respondenten volgen een opleiding op niveau 3 (23%). Omdat analyse van een groep van 1 persoon geen zin heeft, wordt niveau 1 niet meegenomen in de analyses. De meeste respondenten, 79, doen niveau 4 (66%). In dit onderzoek is er ook gekeken naar de seksuele voorkeur van de respondenten. 82% vindt zichzelf heteroseksueel, 2% homoseksueel, 3% lesbisch, 11% identificeert als biseksueel, 1% als asexueel en 2% is onzeker over de eigen seksuele voorkeur. Ook hier is er voor gekozen om de groepen met weinig respondenten samen te voegen voor de analyses. Homoseksueel, lesbisch, biseksueel, asexueel en onzeker over de eigen seksuele voorkeur zijn samengevoegd tot 'seksueel anders geaard'. Het aantal familieleden, vrienden en collega's die LHB zijn, zijn samengevoegd in één vraag/antwoord 'aantal bekenden die

LHB zijn'. 34 respondenten zeggen geen mensen te kennen die LHB zijn (28%). Bijna de helft van de respondenten, 58, kent 1-5 mensen die LHB zijn (48%). 18 respondenten (15%) kennen 6-10 LHB'ers en 10 respondenten (8%) kennen 11-35 mensen die LHB zijn.

4.3 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de gebruikte analyses en de resultaten besproken per onderzoeksvraag. Na het vaststellen van de homogeniteit per schaal zijn de verschilanalyses gedaan aan de hand van de Mann-Whitney U (voor analyses met 2 variabelen) en de Kruskal-Wallis (voor analyses met 3 variabelen). Hierna zijn de samenhanganalyses gedaan aan de hand van eenzijdige en tweezijdige Spearman toetsen. Zoals eerder aangegeven is de analyse van het werk van de ouders/opvoeders niet gedaan omdat dit te uiteenlopende resultaten gaf die niet goed te analyseren waren. Alle tabellen en figuren zijn te vinden in bijlage 4.

Interne consistentie

Aan de hand van een Chronbach's Alpha analyse is gebleken dat de homogeniteit van alle schalen hoger is dan .75. Dit is een goede homogeniteit.

4.3.1 Tolerantie in algemene zin

Tolerantie in algemene zin meet de mening van mbo-studenten tegenover lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen in het algemeen aan de hand van stellingen zoals 'ik vind dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat willen.'. Het gemiddelde en de standaarddeviaties van de variabelen zijn te zien in tabellen 4 en 5.

Geslacht

Het blijkt dat mannen minder tolerant zijn (gemiddelde rangordescor 39.73) dan vrouwen (gemiddelde rangordescor 79.93). Dit verschil is significant ($Z = 6.37; p < .05$).

Woonplaats

Er is geen significant verschil tussen wonen in een stedelijk gebied (gemiddelde rangordescor 60.33) en wonen in een niet stedelijk gebied (gemiddelde rangordescor 58.64) in de mate van tolerantie ($Z = .27; p > .05$).

Afkomst

Respondenten met een Nederlandse afkomst (gemiddelde rangordescor 59.98) zijn niet meer of minder tolerant dan respondenten met een niet-Nederlandse afkomst (gemiddelde rangordescor 60.18) ($Z = .02; p > .05$).

Seksuele voorkeur

Het blijkt dat heteroseksuelen minder tolerant zijn (gemiddelde rangordescor 56.56) dan seksueel anders geaarden (gemiddelde rangordescor 76.05). Dit verschil is significant ($Z = 2.37; p < .05$).

Religie

Er is geen significant verschil in tolerantie tussen respondenten zonder religie (gemiddelde rangordescor 61.15), protestantse respondenten (gemiddelde rangordescor 60.25), katholieke respondenten (gemiddelde rangordescor 56.7) en respondenten met een andere religie (gemiddelde rangordescor 49) (Kruskal-Wallis toets $\chi^2 = .81; df = 3; p > .05$).

Aantal bekenden

In figuur 1 is te zien dat er een positieve samenhang is tussen het aantal bekenden van de respondent die LHB zijn en de tolerantie ($r_s = .49; p < .01$, eenzijdig).

Opleidingsniveau

Er is een positieve samenhang tussen opleidingsniveau en tolerantie ($r_s = .29; p < .01$, eenzijdig). In tabel 4 is te zien dat de gemiddeldes hoger worden bij een hoger opleidingsniveau.

Leeftijd

Er is geen significante samenhang tussen leeftijd en tolerantie ($r_s = .1$; $p > .05$, tweezijdig).

Nature of nurture

Er is een significant positieve samenhang tussen de mate van de mening dat seksuele geaardheid aangeboren is en de mate van tolerantie. ($r_s = .29$; $p < .01$, eenzijdig). In figuur 2 is te zien dat dit verband positief is doordat de spreiding kleiner wordt naarmate de mening meer richting 'nature' gaat.

Statisch of niet

Er is geen significante samenhang tussen de mate van de mening dat seksuele voorkeur in de loop van het leven kan veranderen en de mate van tolerantie ($r_s = .10$; $p > .05$, eenzijdig).

4.3.2 Rechten en (anti) discriminatie

Deze schaal meet de mening over de rechten van LHB'ers zoals of deze kinderen mogen adopteren of dat zij gediscrimineerd mogen worden.

Geslacht

Mannen zijn significant minder tolerant (gemiddelde rangordescor 49.55) dan vrouwen (gemiddelde rangordescor 70.74) ($Z = 3.39$; $p < .01$).

Woonplaats

Er is geen significant verschil tussen wonen in een stedelijk gebied (gemiddelde rangordescor 62.58) en wonen in een niet stedelijk gebied (gemiddelde rangordescor 56.31) in de mate van tolerantie ($Z = .31$; $p > .05$).

Afkomst

Er is geen significant verschil in de tolerantie tussen mensen met een Nederlandse (gemiddelde rangordescor 61.33) en mensen met een niet-Nederlandse (gemiddelde rangordescor 50.00) afkomst ($Z = 1.17$; $p > .05$).

Seksuele voorkeur

Het blijkt dat heteroseksuelen niet meer of minder tolerant zijn (gemiddelde rangordescor 58.82) dan seksueel anders geaarden (gemiddelde rangordescor 65.50) ($Z = .82$; $p > .05$).

Religie

Er blijkt geen significant verschil in tolerantie tussen respondenten zonder religie (gemiddelde rangordescor 63.02), protestantse respondenten (gemiddelde rangordescor 51.32), katholieke respondenten (gemiddelde rangordescor 62.05) en respondenten met een andere religie (gemiddelde rangordescor 47.58) (Kruskal-Wallis toets $\chi^2 = 2.92$; $df = 3$; $p > .05$).

Aantal bekenden

Er is een significant positieve samenhang tussen het aantal bekenden van de respondent die LHB zijn en de mate van tolerantie ($r_s = .40$; $p < .01$, eenzijdig). In figuur 2 is te zien dat hoe meer LHB'ers de respondent kent, hoe hoger de tolerantie is.

Opleidingsniveau

Er is geen samenhang tussen opleidingsniveau en tolerantie ($r_s = .11$; $p > .05$, eenzijdig).

Leeftijd

Er is geen significante samenhang tussen leeftijd en tolerantie ($r_s = .05$; $p > .05$, tweezijdig).

Nature of nurture

In figuur 4 is te zien dat er een significant positieve samenhang is tussen de mate van de mening dat seksuele geaardheid aangeboren is (nature) en de mate van tolerantie. ($r_s = .30$; $p < .01$, eenzijdig).

Statisch of niet

Er is geen significante samenhang tussen de mate van de mening dat seksuele voorkeur door de loop van het leven kan veranderen en de mate van tolerantie ($r_s = .06$; $p > .05$, eenzijdig).

4.3.3 LHB in de nabije omgeving

Met deze schaal wordt er gekeken naar de mening over het hebben van LHB'ers in de nabije omgeving. Hierbij kan men denken aan de mening over het hebben van een homoseksuele minister president of het hebben van LHB vrienden.

Geslacht

Mannen zijn minder tolerant (gemiddelde rangordescor 47.39) dan vrouwen (gemiddelde rangordescor 72.77). Dit verschil is significant ($Z = 4.03$; $p < .01$).

Woonplaats

Er is geen significant verschil tussen wonen in een stedelijk gebied (gemiddelde rangordescor 64.31) en wonen in een niet stedelijk gebied (gemiddelde rangordescor 54.53) in de mate van tolerantie ($Z = 1.57$; $p > .05$).

Afkomst

Nederlandse respondenten (gemiddelde rangordescor 59.40) zijn niet meer of minder tolerant dan niet Nederlandse respondenten (gemiddelde rangordescor 64.50) ($Z = .53$; $p > .05$).

Seksuele voorkeur

Het blijkt dat heteroseksuelen niet minder of meer tolerant zijn (gemiddelde rangordescor 60.52) dan seksueel anders geaarden (gemiddelde rangordescor 57.60) ($Z = .36$; $p > .05$).

Religie

Er is geen significant verschil in tolerantie tussen respondenten zonder religie (gemiddelde rangordescor 61.06), protestantse respondenten (gemiddelde rangordescor 56.86), katholieke respondenten (gemiddelde rangordescor 62.30) en respondenten met een andere religie (gemiddelde rangordescor 53.42) (Kruskal-Wallis toets $\chi^2 = .53$; $df = 3$; $p > .05$).

Aantal bekenden

Er blijkt een positieve samenhang tussen het aantal bekenden van de respondent die LHB zijn en de tolerantie. Deze samenhang is significant ($r_s = .35$; $p < .01$, eenzijdig). In figuur 5 is te zien dat hoe meer LHB'ers de respondent kent, hoe hoger de tolerantie is.

Opleidingsniveau

Er is een significant positieve samenhang tussen opleidingsniveau en tolerantie ($r_s = .25$; $p < .01$, eenzijdig). In tabel 8 is te zien dat de gemiddeldes hoger worden bij een hoger opleidingsniveau.

Leeftijd

Ook is er een significant positieve samenhang tussen leeftijd en tolerantie ($r_s = .23$; $p < .05$, tweezijdig). Dat de samenhang positief is, is te zien aan de spreiding in figuur 6.

Nature of nurture

In figuur 7 is te zien dat er een significant positieve samenhang is tussen de mate van de mening dat seksuele geaardheid aangeboren is en de mate van tolerantie. ($r_s = .28$; $p < .01$, eenzijdig).

Statisch of niet

Er is geen significante samenhang tussen de mate van de mening dat seksuele voorkeur door de loop van het leven kan veranderen en de mate van tolerantie ($r_s = .09$; $p > .05$, eenzijdig).

4.3.4 LHB in de openbaarheid

Deze schaal heeft betrekking op de mening over uitingen van liefde in het openbaar tussen LHB'ers. In tabellen 10 en 11 zijn de gemiddelde tolerantie en de standaarddeviaties te zien.

Geslacht

Het blijkt dat mannen minder tolerant zijn (gemiddelde rangordescor 49.51) dan vrouwen (gemiddelde rangordescor 70.78). Dit verschil is significant ($Z = 3.42; p < .01$).

Woonplaats

Ook is er een significant verschil tussen wonen in een stedelijk gebied (gemiddelde rangordescor 65.73) en wonen in een niet stedelijk gebied (gemiddelde rangordescor 53.06) in de mate van tolerantie ($Z = 2.05; p < .05$).

Afkomst

Respondenten met een Nederlandse afkomst (gemiddelde rangordescor 60.57) zijn niet meer of minder tolerant dan respondenten met een niet Nederlandse afkomst (gemiddelde rangordescor 55.71) ($Z = .51; p > .05$).

Seksuele voorkeur

Het blijkt dat heteroseksuelen minder tolerant zijn (gemiddelde rangordescor 56.15) dan seksueel anders geaarden (gemiddelde rangordescor 77.95). Dit verschil is significant ($Z = 2.68; p < .05$).

Religie

Ook bij deze schaal is er geen significant verschil in tolerantie tussen respondenten zonder religie (gemiddelde rangordescor 64.12), protestantse respondenten (gemiddelde rangordescor 51.45), katholieke respondenten (gemiddelde rangordescor 58.35) en respondenten met een andere religie (gemiddelde rangordescor 38.50) (Kruskal-Wallis toets $\chi^2 = 5.05; df = 3; p > .05$).

Aantal bekenden

Er blijkt een positieve samenhang tussen het aantal bekenden van de respondent die LHB zijn en de tolerantie ($r_s = .49; p < .01$, eenzijdig). Dat dit een positieve samenhang is, is te zien aan de spreiding in figuur 8.

Opleidingsniveau

Er is een significante positieve samenhang tussen opleidingsniveau en tolerantie ($r_s = .22; p < .05$, eenzijdig). In tabel 10 is te zien dat de gemiddeldes hoger worden bij een hoger opleidingsniveau.

Leeftijd

Er is een significante positieve samenhang tussen leeftijd en tolerantie ($r_s = .28; p < .01$, tweezijdig). In figuur 9 is de positieve spreiding te zien.

Nature of nurture

Er is een significant positieve samenhang tussen de mate van de mening dat seksuele geaardheid aangeboren is en de mate van tolerantie. ($r_s = .26; p < .01$, eenzijdig) (zie figuur 10).

Statisch of niet

Er is geen significante samenhang tussen de mate van de mening dat seksuele voorkeur door de loop van het leven kan veranderen en de mate van tolerantie ($r_s = .03; p > .05$, eenzijdig).

4.3.5 Tolerantie bij mbo-studenten

Onderstaande analyses gaan over de gemiddelde tolerantie op de vier schalen. Dit betreft de hoofdvraag van het onderzoek. In tabel 4 is een overzicht te zien van de gemiddelde tolerantie per schaal en welke factoren een significante invloed hebben op de tolerantie. In tabel 12 staan de gemiddelde toleranties per schaal overzichtelijk weergegeven. In tabellen 13 en 14 staan de gemiddeldes en de standaarddeviaties per variabele.

Geslacht

Het blijkt dat mannen minder tolerant zijn (gemiddelde rangordescor 43.40) dan vrouwen (gemiddelde rangordescor 76.50). Dit verschil is significant ($Z = 5.22; p < .01$).

Woonplaats

Er is geen significant verschil tussen wonen in een stedelijk gebied (gemiddelde rangordscore 63.78) en wonen in een niet-stedelijk gebied (gemiddelde rangordscore 55.07) in de mate van tolerantie ($Z = 1.39; p > .05$).

Afkomst

Respondenten met een Nederlandse afkomst (gemiddelde rangordscore 60.33) zijn niet meer of minder tolerant dan respondenten met een niet-Nederlandse afkomst (gemiddelde rangordscore 57.50) ($Z = .29; p > .05$).

Seksuele voorkeur

Het blijkt dat heteroseksuelen niet minder of meer tolerant zijn (gemiddelde rangordscore 57.28) dan seksueel anders geaarden (gemiddelde rangordscore 72.69). Er is net geen significant verschil ($Z = 1.86; p > .05$).

Religie

Er is geen significant verschil in tolerantie tussen respondenten zonder religie (gemiddelde rangordscore 62.93), protestantse respondenten (gemiddelde rangordscore 53.20), katholieke respondenten (gemiddelde rangordscore 57.45) en respondenten met een andere religie (gemiddelde rangordscore 49.67) (Kruskal-Wallis toets $\chi^2 = 2.03; df = 3; p > .05$).

Aantal bekenden

Er blijkt een positieve samenhang tussen het aantal bekenden van de respondent die LHB zijn en de tolerantie ($r_s = .57; p < .01$, eenzijdig). De positieve samenhang is te zien in figuur 11.

Opleidingsniveau

Er is een significant positieve samenhang tussen opleidingsniveau en tolerantie ($r_s = .28; p < .01$, eenzijdig). In tabel 13 is te zien dat de gemiddeldes hoger worden bij een hoger opleidingsniveau.

Leeftijd

Er is geen significante samenhang tussen leeftijd en tolerantie ($r_s = .17; p > .05$, tweezijdig).

Nature of nurture

Er is een significant positieve samenhang tussen de mate van de mening dat seksuele geaardheid aangeboren is en de mate van tolerantie. ($r_s = .33; p < .01$, eenzijdig). Deze positieve samenhang is te zien in de spreiding in figuur 12.

Statisch of niet

Er is geen significante samenhang tussen de mate van de mening dat seksuele voorkeur in de loop van het leven kan veranderen en de mate van tolerantie ($r_s = .07; p > .05$, eenzijdig).

Hoofdstuk 5: Conclusie, discussie en aanbevelingen

5.1 Conclusie

In dit hoofdstuk worden conclusies getrokken uit de resultaten in hoofdstuk 4. Per deelvraag wordt er gekeken naar de factoren die invloed hebben op tolerantie en of de hypothesen uit hoofdstuk 1 verworpen of aangenomen kunnen worden. Daarna worden de betrouwbaarheid, validiteit en generaliseerbaarheid van de resultaten besproken. Uiteindelijk zal de hoofdvraag worden beantwoord en daarmee de conclusie van het onderzoek getrokken.

5.1.1 Tolerantie in het algemeen

Het blijkt dat de factoren geslacht, eigen seksuele voorkeur, aantal bekenden, opleidingsniveau en de mening over nature/nurture een significante invloed hebben op de tolerantie. Mannen zijn minder tolerant dan vrouwen. Ook blijken seksueel anders geaarden toleranter te zijn dan heteroseksuelen als het aan komt op tolerantie in de algemene zin. Het aantal bekenden van de respondent die LHB zijn is ook een significante voorspeller voor de tolerantie in het algemeen. Hoe meer lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen een mbo student persoonlijk kent, hoe hoger zijn/haar tolerantie is. Daarnaast blijkt opleidingsniveau een voorspeller van de tolerantie. Hoe hoger het gevolgde niveau van de mbo-student, hoe hoger de tolerantie. De laatste significante voorspeller van tolerantie op deze schaal is de mening over nature/nurture. Het blijkt dat als een mbo-student van mening is dat seksuele voorkeur aangeboren is en niet een keuze, dat deze meer tolerant is tegenover LHB'ers in het algemeen. Religie, leeftijd, woonplaats, afkomst en de mening of seksuele voorkeur statisch is of veranderlijk hebben geen invloed op de tolerantie in het algemeen. De hypothese voor deze deelvraag was dat minimaal één van de factoren die onderzocht zijn invloed zou hebben op de tolerantie. Dit blijkt waar te zijn en dus wordt de hypothese (H_a) aangenomen.

5.1.2 Rechten en (anti)discriminatie

Voor de mening over rechten van LHB'ers en de discriminatie tegenover seksueel anders geaarden zijn er volgens dit onderzoek drie voorspellers. Ten eerste is het geslacht van de mbo-student een sterke voorspeller. Vrouwen discrimineren minder en zijn meer van mening dat LHB'ers dezelfde rechten hebben als hetero's. Ten tweede blijkt dat het aantal persoonlijke bekenden van de student die LHB zijn samenhangt met de mate van tolerantie. Hoe meer bekenden, hoe hoger de tolerantie. Als laatste is de mening over nature/nurture weer een voorspeller. Hoe meer men van mening is dat de seksuele voorkeur geen keuze is hoe lager de discriminatie. De andere factoren die zijn onderzocht in dit onderzoek blijken geen significante voorspellers te zijn voor de mate van discriminatie en de mening over de rechten van LHB'ers. Ook voor deze deelvraag wordt de gestelde hypothese (H_a) verworpen. Het blijkt dat niet alle factoren invloed hebben op de discriminatie en de mening over de rechten van LHB'ers.

5.1.3 LHB in de nabije omgeving

Op basis van de resultaten in hoofdstuk 4.3.3 kunnen de volgende conclusies getrokken worden voor de deelvraag: welke factoren hebben invloed op de tolerantie tegenover 'LHB in de naaste omgeving'? Ten eerste blijkt dat geslacht een sterke voorspeller is voor de tolerantie. Mannen zijn minder tolerant dan vrouwen. Daarnaast heeft het aantal persoonlijke bekenden van de respondent die LHB zijn een samenhang met de tolerantie van de respondent. Hoe meer LHB'ers hij/zij kent, hoe positiever de mening over bijvoorbeeld het hebben van een homoseksuele docent. Als derde blijkt dat het opleidingsniveau van de mbo-student een invloed heeft op de tolerantie. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe hoger de tolerantie. Dit is de eerste deelvraag waarvoor geldt dat ook leeftijd een significant effect heeft op de tolerantie. Des te ouder de mbo-student, des te toleranter deze is.

Als laatste blijkt dat ook voor deze schaal de mening over nature/nurture van invloed is op de tolerantie. Als een mbo-student meer van mening is dat de seksuele voorkeur van een mens niet een eigen keuze is, zal deze student toleranter zijn. Voor deze deelvraag blijkt dat religie, eigen seksuele voorkeur, afkomst, woonplaats en de mening over hoe statisch seksuele voorkeur is allemaal geen significante invloed hebben op de tolerantie over LHB'ers in de nabije omgeving. Daarmee kan de (Ha) hypothese dat alle onderzochte factoren invloed zouden hebben op de tolerantie in deze schaal verworpen worden.

5.1.4 LHB in de openbaarheid

De laatste deelvraag was: welke factoren hebben invloed op de tolerantie tegenover 'LHB in de openbaarheid'? Voor deze vraag blijken de meeste factoren een significante invloed te hebben op de tolerantie. Ten eerste is ook hier geslacht een sterke voorspeller van de tolerantie. Mannen zijn minder tolerant tegenover LHB zijn in het openbaar dan vrouwen. Ten tweede is dit de enige schaal waarbij de woonplaats van de respondent invloed heeft op de tolerantie. Mbo-studenten die in een stedelijk gebied wonen zijn toleranter dan studenten die in een niet-stedelijk gebied wonen. Ten derde is de eigen seksuele oriëntatie van de student een voorspeller van de tolerantie. Heteroseksuele mbo-studenten zijn minder tolerant over LHB in de openbaarheid dan seksueel anders geaarde studenten. Als volgende is het aantal bekenden van de respondent die LHB zijn een factor die invloed heeft op de tolerantie. Hoe meer LHB'ers de mbo-student persoonlijk kent, hoe hoger zijn/haar tolerantie. Ten vijfde is het opleidingsniveau een voorspeller van de tolerantie. Hoe hoger het niveau van de mbo-student, hoe hoger zijn/haar tolerantie. Nog een voorspeller voor tolerantie over LHB in de openbaarheid is de leeftijd van de student. Het blijkt dat een hogere leeftijd samenhangt met een hogere tolerantie. Als laatste is de mening over nature/nurture bepalend voor de tolerantie. Een mbo-student die van mening is dat homo- en bisexualiteit iets biologisch is en niet een keuze dan is zijn/haar mening over LHB in de openbaarheid meer acceptierend. De factoren afkomst, religie en de mening over de veranderlijkheid van seksuele voorkeur zijn geen voorspellers van tolerantie. De hypothese voor deze deelvraag was: in ieder geval twee sociodemografische factoren in dit onderzoek hebben een significant effect op de tolerantie tegenover LHB'ers in de openbaarheid. Op basis van de bovenstaande conclusies wordt deze hypothese aangenomen.

Wat bij deze schaal onthouden moet worden is dat er alleen is gevraagd naar de mening over liefdesuitingen in het openbaar tussen mensen van hetzelfde geslacht, niet tussen een man en een vrouw. Hierdoor kan het zijn dat de conclusies niet specifiek een lagere of hogere tolerantie tegenover LHB'ers betekend maar dat dit de tolerantie over liefdesuitingen in het openbaar tussen alle mensen betreft. Maakt niet uit of dit twee mannen, twee vrouwen of een man en een vrouw zijn.

5.1.5 Tolerantie tegenover lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen bij mbo–studenten in Nederland

Aan de hand van de resultaten van de analyses in hoofdstuk 4.3.5 kan de hoofdvraag van dit onderzoek beantwoord worden: welke sociodemografische factoren hebben invloed op de mate van tolerantie tegenover homoseksuelen, lesbiënnes en biseksuelen onder Nederlandse mbo-leerlingen? Deze vraag wordt beantwoord door te kijken naar de resultaten als er geen rekening wordt gehouden met verschillende schalen. Geconcludeerd kan worden dat de factoren geslacht, aantal bekenden, opleidingsniveau en de mening over nature/nurture een significante invloed hebben op de tolerantie tegenover LHB'ers bij mbo-studenten in Nederland. Het blijkt dat mannen minder tolerant zijn dan vrouwen. Dit komt overeen met de uitkomst van het onderzoek van Kite (1996) en Chapman, Zappia en Shields (2012) maar verwerpt de resultaten van het onderzoek van Dunn (2010)

dat geslacht geen invloed zou hebben op de tolerantie. Ook het aantal bekenden van de respondent die LHB zijn is een significante voorspeller voor de tolerantie. Hoe meer lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen een mbo student persoonlijk kent, hoe hoger zijn/haar tolerantie is. Dit komt wel overeen met de conclusies van Dunn (2010). Als vierde blijkt opleidingsniveau een voorspeller van de tolerantie. Hoe hoger het gevolgde niveau van de mbo-student, hoe hoger de tolerantie. Dit spreekt het onderzoek van Dunn tegen (2010) maar de onderzoeken van Wong (2008) en Chapman, Zappia en Shields (2012) hebben hetzelfde resultaat. De laatste significante voorspeller van tolerantie is de mening over nature/nurture. Het blijkt dat als een mbo-student van mening is dat seksuele voorkeur aangeboren is en niet een keuze, dat deze meer tolerant is tegenover lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen. Religie, eigen seksuele voorkeur, leeftijd, woonplaats, afkomst en de mening of seksuele voorkeur statisch is of veranderlijk hebben geen invloed op de tolerantie in het algemeen.

5.2 Discussie

5.2.1 Betrouwbaarheid en validiteit

Omdat dit de eerste keer is dat deze vragenlijst gebruikt is en dit onderzoek uitgevoerd is, is het niet bekend of de resultaten hetzelfde zijn bij een tweede meting. Doordat er gebruik is gemaakt van een gestandaardiseerde vragenlijst met een Likertschaal is de betrouwbaarheid van het onderzoek gewaarborgd. Op die manier is er namelijk minder kans dat er een fout wordt gemaakt bij de afname van de vragenlijst waardoor deze bij de ene respondent anders loopt dan bij de andere. De afname omstandigheden verschillen wel per respondent. Omdat een groot deel online is ingevuld door mensen thuis is er geen zicht op de omstandigheden daar. Het zou kunnen dat sommige respondenten in een drukke rumoerige omgeving zaten waardoor zij afgeleid werden en de vragen anders interpreteerden dan de respondenten die in een rustige omgeving zaten. Bij de papieren vragenlijsten die zijn afgenomen hebben een aantal respondenten een bladzijde overgeslagen zonder dat zij dit doorhadden. Daardoor missen er bij een aantal respondenten zo'n 5 antwoorden.

De gebruikte vragenlijst is samengesteld uit twee bestaande vragenlijsten. De interne consistentie van de vragenlijst is erg goed, een Chronbach's alpha van 0.92. De verschillende schalen binnen de vragenlijst hebben alle vier een homogeniteitscoëfficiënt van 0.75 of hoger. De vragenlijst is niet beoordeeld door de COTAN. De vragenlijsten waar de gebruikte vragenlijst op is gebaseerd, zijn ook niet onderzocht door de COTAN. De homophobia scale is echter grondig onderzocht en heeft zelf een Chronbach's alpha van 0.95.

Het onderwerp seksuele diversie en de houding tegenover LHB'ers kan een erg gevoelig onderwerp zijn voor mensen. Het is momenteel een veel besproken onderwerp in de maatschappij. Dit kan ervoor zorgen dat mensen sociaal wenselijk geantwoord hebben op de vragen en stellingen en kan zo meerdere gevolgen hebben voor de resultaten. Ten eerste kan het zo zijn dat jongeren niet durven aan te geven dat zij seksueel anders geaard zijn omdat zij bang zijn voor de reactie van hun vrienden of de onderzoeker. Ondanks de anonimiteit van het onderzoek kan de angst voor negatieve reacties er nog steeds zijn. Hierdoor zou het kunnen dat de generaliseerbaarheid van de steekproef minder goed is. Ten tweede kan het zijn dat mensen niet durven aan te geven dat zij geen moeite hebben met seksueel anders geaarden omdat dit niet binnen de normen en waarden valt van hun vriendengroep. Andersom kan het ook voorkomen, dat zij doen alsof zij toleranter zijn dan dat ze echt zijn uit angst voor de reacties van de mensen om hen heen. Ten derde zou het nog zo kunnen zijn dat het binnen een vriendengroep niet 'stoer' is om een serieuze mening te hebben over dit onderwerp en om de vragenlijst serieus in te vullen. Daardoor is er een grotere kans op niet serieuze antwoorden of zelfs de vragenlijst invullen zonder de vragen te lezen.

De externe validiteit van het onderzoek wordt bepaald door de populatievaliditeit. Dit is de mate waarin de steekproef van het onderzoek overeen komt met de populatie en wordt ook wel de generaliseerbaarheid genoemd. Als van de populatie, in dit geval mbo-studenten in Nederland, 56% mannelijk is en 44% vrouwelijk moet de steekproef ongeveer dezelfde verdeling hebben om generaliseerbaar te zijn. Om de generaliseerbaarheid van dit onderzoek te kunnen bepalen is de steekproef vergeleken met de populatie. Hiervoor is gebruik gemaakt van de gegevens die verzameld zijn door het CBS (CBS, 2018). Als eerste wordt er gekeken naar de verdeling van het geslacht. 52% van de populatie is mannelijk, 48% van de steekproef is mannelijk. Dit is een verschil van 4% en dus een goede generaliseerbaarheid. Er zijn geen gegevens bekend over de verdeling van de woonplaatsen van de studenten. Hoeveel procent in een stedelijk gebied woont en hoeveel in een niet stedelijk gebied is niet bekend. Ook over de verdeling van religie onder mbo-studenten is niets bekend. Over de generaliseerbaarheid hiervan kan dus geen uitspraak gedaan worden. De verdeling van de leeftijd verloopt vrijwel hetzelfde in de steekproef en de populatie, het grootste deel van de groep is 16-19 jaar oud, daarna neemt de hoeveelheid sterk af naarmate de leeftijd hoger wordt. Het opleidingsniveau van de steekproef is zo verdeeld dat 1% niveau 1 doet, 11% doet niveau 2, 23 % doet niveau 3 en niveau 4 wordt door 66% gedaan. In de populatie is dit verloop hetzelfde, 3% doet niveau 1, 18% doet niveau 2, 27% doet niveau 3 en 53% doet niveau 4. Er zijn geen duidelijke cijfers over hoeveel procent lesbisch, homoseksueel of biseksueel is bij specifiek mbo-studenten. Wel is er bekend hoeveel procent van de totale Nederlandse bevolking dit is. Om toch nog de steekproef met iets te kunnen vergelijken als het aankomt op seksuele oriëntatie wordt er daarom gebruik gemaakt van de gegevens over de totale Nederlandse bevolking (Boss & Felten, 2017). 4 tot 6% van de Nederlandse bevolking is LHB. In de steekproef is 82% heteroseksueel en 18% seksueel anders geaard. Dit is een vrij groot verschil met de populatie. Hierdoor kan er alleen gezegd worden wat de invloed is van de seksuele voorkeur in de steekproef en niet in de populatie.

Zoals eerder aangegeven in hoofdstuk 3.3 is er voor gekozen om de vragenlijst in de loop van het onderzoek onveranderd te laten hoewel een aantal vragen niet gebruikt zouden worden. Hier is voor gekozen omdat als de vragenlijst aangepast zou worden er sprake zou zijn van instrumentatie (Verhoeven, 2011). Bij instrumentatie verandert de vragenlijst of testmethode tijdens het onderzoek waardoor de resultaten per vragenlijst kunnen verschillen. In dat geval zou de validiteit van het onderzoek aangetast worden. In plaats daarvan is ervoor gekozen om de vragenlijst hetzelfde te houden maar de vragen niet mee te nemen in de analyse.

5.2.2 Bruikbaarheid

Zoals hierboven te lezen is, zijn er een aantal beperking aan het onderzoek en de resultaten. De steekproef is niet op elk vlak representatief voor de populatie, er is niets bekend over de test-hertest kwaliteit van de vragenlijst en er is een grote kans dat de resultaten ten dele zijn beïnvloed door sociale wenselijkheid. Toch kan Young Society alsnog goed gebruik maken van de conclusies uit dit onderzoek. Het is duidelijk geworden dat vrouwen toleranter zijn dan mannen, dat hoe meer LHB'ers iemand kent, hoe positiever zijn/haar houding is, dat de tolerantie afhangt van het opleidingsniveau en dat de mening over nature/nurture heel belangrijk is voor de tolerantie. Deze conclusies zijn zeker bruikbaar voor Young Society want geslacht en opleidingsniveau zijn generaliseerbaar naar de populatie, op basis van het nature/nurture debat kan een werkvorm worden ontwikkeld die de studenten leert dat homo- en biseksualiteit niet altijd een keuze is (dit is Young Society's standpunt in het nature/nurture debat) en positief contact opzetten tussen hetero- en homoseksuelen kan ervoor zorgen dat de tolerantie stijgt.

Daarnaast is er de opvallende conclusie dat, tegen veel verwachtingen in, religie en afkomst geen invloed hebben op de tolerantie. Hierdoor weet Young Society dat zij zich daar niet op hoeven te focussen.

5.3 Aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden op grond van de conclusies aanbevelingen gedaan aan de opdrachtgever. Eerst wordt er gekeken naar de aanbevelingen op basis van de factoren die invloed hebben op de tolerantie en hoe dit verwerkt kan worden in de workshop. Daarna worden er aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek.

Geslacht

Vrouwen zijn toleranter tegenover lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen dan mannen zijn. Dit is iets waar trainers bij Young Society rekening mee moeten houden als zij met een mbo-klas werken. Zij kunnen gebruik maken van deze kennis door bij het werken in groepsvorm te letten op de samenstelling van de groepen. Door mannen en vrouwen bij elkaar in de groep te zetten kunnen deze met elkaar in gesprek raken en elkaars mening en houding tegenover homoseksualiteit zien en horen. Hierin zouden vooral de mannen kunnen leren van de vrouwen in hoe tolerant zij zijn. Als mannen zien dat het oké is en meer voorkomend om een positieve houding te hebben of zelfs vrienden te zijn met LHB'ers, zouden zij hun houding kunnen aanpassen. Er is dan sprake van sociaal leren (Vonk, 2009). Bij sociaal leren ervaren mensen gedrag van belangrijke mensen om hen heen en nemen dit gedrag over. Mannen leren door te kijken naar de vrouwen om hen heen hoe er ook met LHB'ers omgegaan kan worden. Daarnaast wordt de sociale wenselijkheid mogelijk aangepast want mannen zullen minder snel denken dat 'homofob' zijn de norm is of dat dit cool is.

Opleidingsniveau

Hoe hoger het schoolniveau van de mbo-student, hoe hoger de tolerantie. Omdat Young Society niet de mogelijkheid heeft om tijdens de workshop groepen te vormen uit verschillende niveaus kan er hier geen gebruik gemaakt worden van sociaal leren. Toch is dit erg nuttige informatie voor de organisatie. Het uiteindelijke doel van de workshop is namelijk het verlagen en voorkomen van geweld en discriminatie tegenover LHB'ers. Uit dit onderzoek blijkt dat dit harder nodig is bij mbo'ers in niveau 1 en 2 dan bij mbo'ers in niveau 3 en 4. Young Society kan zich dus het beste richten op het geven van de workshops bij de lagere niveaus binnen het mbo. Het kan zo zijn dat de tolerantie hoger is bij een hoger opleidingsniveau doordat deze leerlingen de sociale wenselijkheid bewust of onbewust meer laten regeren. Dit op zich kan al een positief effect hebben op de mate van tolerantie. Als iemand namelijk ergens aangeeft een bepaalde mening te hebben terwijl dit niet waar is (zeggen tolerant te zijn terwijl dit niet zo is), geeft dit een onaangenaam gevoel bij die persoon. Dit heet cognitieve dissonantie. Hierbij zal desbetreffend persoon van dit onaangename gevoel af willen komen. Dit kan gedaan worden door van mening te veranderen. In het geval van het invullen van de vragenlijst bij dit onderzoek, zal een student die door de sociale wenselijkheid aan heeft gegeven tolerantie te zijn, zich zelf ook overtuigen dat dit zo is zodat er geen disbalans (dissonantie) is in zijn/haar gedachten (cognitief).

Aantal LHB'ers die de student kent

Het aantal LHB'ers die een mbo-student kent, heeft een erg grote invloed op de tolerantie. Om de tolerantie bij de studenten te verhogen moet er dus contact komen tussen LHB'ers en de studenten. Er zijn twee manieren waarop Young Society dit kan doen.

Ten eerste kunnen zij zelf vragen aan een LHB'er of deze een onderdeel wil zijn van de workshop. Deze persoon zou zijn/haar eigen verhaal kunnen vertellen aan de klas. Hierbij is het vooral belangrijk dat door zijn levensverhaal duidelijk wordt dat hij/zij ook een gewoon mens is die in alle andere opzichten waarschijnlijk net zo is als de student zelf. Er zijn meer overeenkomsten dan verschillen tussen hen. Op deze manier wordt de LHB'er voor de student niet meer gezien als iemand van de 'outgroup', maar van de 'ingroup' (Vonk, 2009). Deze out- en ingroup zijn vakjes die bestaan in ieders hoofd. Het is een manier om mensen sneller en makkelijker te beoordelen en te verwerken in je gedachten. Er is een groot samenhorigheidsgevoel en een mentaliteit van 'ik ben er voor je' tussen de mensen die in de ingroup behoren. De overeenkomende eigenschappen worden benadrukt en er is een sterk groepsgevoel. Als iemand in je hoofd behoort tot de outgroup, is er een vijandig gevoel tegenover deze persoon. Er wordt dan vooral nadruk gelegd op de verschillen tussen de groepen. Door dus in de workshop aan de hand van contact tussen hetero's en homo's nadruk te leggen op de overeenkomsten tussen deze mensen, zullen zij van de outgroup naar de ingroup verplaatst worden en zal er minder vijandigheid zijn. Ditzelfde effect kan bereikt worden door een gay-straight alliance op te richten. Een gay-straight alliance is een groep studenten van een school die is samengesteld uit heteroseksuelen en seksueel anders geaarden. Deze groep werkt aan de acceptatie en veiligheid van LHB(T)'ers op de school. Dit doen zij door zelf een voorbeeld te zijn van samenwerking en acceptatie voor de rest van de school (sociaal leren) en door evenementen te verzorgen die tolerantie promoten (Baams, 2016). Sommige mbo-scholen in Nederland hebben dit al maar op de scholen waar dit nog niet het geval is, kan Young Society in de workshop tijd maken om uit te leggen wat dit is en de studenten mogelijk aansporen om dit zelf op te starten.

Ten tweede kan Young Society vragen aan de studenten of zij familie of vrienden hebben waar zij hecht mee zijn die seksueel anders geaard zijn en zo ja, hen vragen om hun ervaringen te delen met de klas. Zij kunnen vertellen over het moment dat zij erachter kwamen dat deze mensen LHB waren en hoe zij hier mee om zijn gegaan, hoe de relatie veranderd is en hoe het hun mening heeft beïnvloed. Door studenten die nog steeds een hechte relatie hebben met een LHB'er hun ervaring te laten delen zullen de andere studenten horen hoe er op een positieve manier omgegaan kan worden met seksueel anders geaarden. Ook hier zal dan sociaal leren plaatsvinden (Vonk, 2009).

Het is belangrijk dat Young Society zich aan haar eigen regels houdt, namelijk dat de studenten zich niet verplicht voelen om hun eigen seksuele geaardheid te delen of ervaringen te delen die zij niet willen delen. Op deze manier blijft er een veilige, vrijwillige sfeer in de workshops, die nodig is voor een positief resultaat.

Nature/nurture

Uit dit onderzoek blijkt, net als uit vele andere onderzoeken, dat de overtuiging dat homoseksualiteit geen keuze is maar biologisch, nauw samenhangt met een hogere tolerantie. Het doel van dit onderzoek was verbanden vinden om daarmee de workshop Flikker op! aan te passen of wetenschappelijk te onderbouwen. In dit geval gaat het om het tweede. De eerste werkvorm in de workshop Flikker op! heeft als doel de studenten te laten realiseren dat homoseksualiteit geen keuze is. Dat dit een belangrijke werkvorm is, is door dit onderzoek bevestigd. Het hoeft geen feit te zijn dat homoseksualiteit biologisch is. Het doel is geweld en discriminatie verlagen en voorkomen. Het is in dit onderzoek aangetoond dat dit bereikt kan worden door mbo-studenten ervan te overtuigen dat homoseksualiteit biologisch is en niet een keuze. Er wordt Young Society dus aanbevolen om deze werkvorm te blijven gebruiken.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

De bevindingen van dit onderzoek zullen gepresenteerd worden aan Amber Kaspersma van Young Society. Zij kan aan de hand van de aanbevelingen met haar collega's de workshop aanpassen. In het huidige onderzoek zijn de sociodemografische gegevens die gekozen zijn, gebaseerd op literatuuronderzoek. Voor vervolgonderzoek zou er meer specifiek gekeken kunnen worden naar de al bestaande onderdelen van de workshop en naar het effect hiervan. Met dit onderzoek is er een begin van een wetenschappelijke basis gelegd voor een aantal werkvormen, maar er is nog geen beeld van hoe effectief de training is. Dit zou onderzocht kunnen worden door de gebruikte vragenlijst af te gaan nemen voor en na het geven van de workshop en te kijken of de tolerantie is veranderd. Aan de hand daarvan kan de workshop mogelijk aangepast worden. Young Society zou daarnaast de vragenlijst die in dit onderzoek is gebruikt over een jaar weer af kunnen nemen bij mbo-studenten waardoor de test-hertest kwaliteit van de vragenlijst onderzocht wordt. Dit zou in de toekomst een beter beeld geven van hoe betrouwbaar de vragenlijst en daarmee de uitkomst van dit en toekomstig onderzoek is.

De toegepast psycholoog

Dit onderzoek en de resultaten zijn belangrijk voor de toegepast psycholoog in zijn/haar werkveld. De toegepast psycholoog heeft veel één op één contact met cliënten in de vorm van therapieën. Als er cliënten zijn waarbij de problematiek betrekking heeft op acceptatie van of tolerantie tegenover homoseksualiteit is het belangrijk om te weten op welke manier hier aan gewerkt kan worden. De resultaten van dit onderzoek kunnen hierbij helpen.

Literatuurlijst

- A Timeline of Gay World History. (2014). Geraadpleegd van <http://www.galva108.org/single-post/2014/05/08/A-Timeline-of-Gay-World-History>
- Ambrosino, B. (2016, 28 juni). 'I am gay, but I wasn't born this way'. Geraadpleegd op 14 maart 2018, van <http://www.bbc.com/future/story/20160627-i-am-gay-but-i-wasnt-born-this-way>
- Ambrosino, B. (2017, 16 maart). The invention of 'heterosexuality'. Geraadpleegd van <http://www.bbc.com/future/story/20170315-the-invention-of-heterosexuality>
- Anderson, J., & Koc, Y. (2015). Exploring patterns of explicit and implicit anti-gay attitudes in Muslims and Atheists. *European Journal of Social Psychology*, 45(6), 687-701. Geraadpleegd van <http://web.a.ebscohost.com.saxion.idm.oclc.org/ehost/detail/detail?vid=2&sid=d4a3dbea-3cb5-4258-bf36-8865a44490f7%40sessionmgr4010&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZSZZY29wZT1zaXRI#AN=110674061&db=pbh>
- Baams, L. (2016, april). Naar een 'veiliger' schoolklimaat. Geraadpleegd op 1 maart 2018, van <http://www.canonberoepsonderwijs.nl/Seksuele-diversiteit-in-het-beroepsonderwijs>
- Baarda, B., De Goede, M., & Van Dijkum, C. (2011). *Basisboek Statistiek met SPSS* (4e ed.). Groningen/Houten, Nederland: Noordhoff.
- Balkin, R. S., Levitt, D. H., & Schlosser, L. Z. (2009). Religious Identity and Cultural Diversity: Exploring the Relationships Between Religious Identity, Sexism, Homophobia, and Multicultural Competence. *Journal of Counseling & Development*, 87(4), 420-427. Geraadpleegd van <http://web.a.ebscohost.com.saxion.idm.oclc.org/ehost/detail/detail?vid=3&sid=679e0cc5-e127-4419-81b2-c8cd75b3783f%40sessionmgr4010&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZSZZY29wZT1zaXRI#AN=44678186&db=pbh>
- Blank, H. (2012). *Straight: The Surprisingly Short History of Heterosexuality*. Boston, Verenigde Staten: Beacon Press.
- Boersma, H. (2013). *Homo in de klas*. Geraadpleegd van <http://www.edudivers.nl/doc/onderzoek/NL-2013-Boersma-Evaluatie-Homo-in-de-klas.pdf>
- Bonk, M. R. (2002). *Acronyms, initialisms & abbreviations dictionary: a guide to acronyms, abbreviations, contractions, alphabetic symbols, and similar condensed appellations, Volume 1*. Farmington Hills, Michigan, Verenigde Staten: Gale Research.
- Case, K. A., & Stewart, B. (2010). Changes in Diversity Course Student Prejudice and Attitudes toward Heterosexual Privilege and Gay Marriage. *Teaching of Psychology*, 37(3), 172-177. doi:10.1080/00986283.2010.488555
- CBS. (2015). *Demografische kerncijfers per gemeente 2015*. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2015/52/demografische-kerncijfers-per-gemeente-2015>
- CBS. (2016, 31 december). Stedelijk gebied. Geraadpleegd op 30 november 2017, van <https://www.ensie.nl/cbs/stedelijk-gebied>
- CBS. (2017, 21 juli). MBO; deelnemers, opleidingsrichting in detail en sector, leerweg, niveau [Dataset]. Geraadpleegd op 20 december 2017, van <http://statline.cbs.nl/statweb/publication/?vw=t&dm=sInl&pa=71798ned&d1=0&d2=0-1%2c4&d3=0%2c6-14&d4=0-2&d5=0&d6=0&d7=18-l&hd=160216-1211&hdr=g5%2ct%2cg4%2cg1%2cg3&stb=g2%2cg6>
- Chapman, R., Zappia, T., & Shields, L. (2012). An essay about health professionals' attitudes to lesbian, gay, bisexual and transgender parents seeking healthcare for their children. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 26(2), 333-339. Geraadpleegd van <http://web.a.ebscohost.com.saxion.idm.oclc.org/ehost/detail/detail?vid=2&sid=6f50b29e-46dc-40e6-ab2a-821560e85a4f%40sessionmgr4010&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZSZZY29wZT1zaXRI#AN=75179869&db=pbh>

- Cox, P. G. (2013, 25 juli). *The Story of LGBTQIA: What Do All These Letters Really Mean*. Geraadpleegd op 19-07-2017 via <https://www.socialworkhelper.com/2013/07/25/alphabet-soup-the-story-of-lgbtqia/>
- De Telegraaf, (2017, 17 mei). *Stokslagen voor homo's in Atjeh*. Geraadpleegd op 04-06-2017 via http://www.telegraaf.nl/buitenland/28180833/___Stokslagen_voor_homo_s_in_Atjeh___.html
- De tempel en ik. (2017, 27 augustus). Geraadpleegd op 4 januari 2018, van <https://gay.nl/articles/227400/de-tempel-en-ik-het-hindoeïsme-heeft-geen-probleem-met-homos-maar-veel-hindoestanen-wel/>
- Drenth, P. J. D., & Sijtsma, K. (2006). *Testtheorie*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.
- Drescher, J. (2015). Queer diagnoses revisited: The past and future of homosexuality and gender diagnoses in DSM and ICD. *International Review of Psychiatry*, 27(5), 386-395. Geraadpleegd van <http://web.a.ebscohost.com/saxion.idm.oclc.org/ehost/detail/detail?vid=2&sid=94725871-f679-42bf-b8c8-7f0086243ea4%40sessionmgr4009&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZSZZY29wZT1zaXRI#AN=110952507&db=pbh>
- Dunn, K. (2010). Biological Determinism and LGBT Tolerance: A Quantitative Exploration of Biopolitical Beliefs. *Western Journal Of Black Studies*, 34(3), 367-379. Geraadpleegd op 02-06-2017 via <https://search.proquest.com/openview/07b78e5b11d1097fa4d789341be00cd0/1?pq-origsite=gscholar&cbl=47709>
- DUO, (2016, 20 december). 01. Leerlingen vo per vestiging naar onderwijstype 2016 [Dataset]. Geraadpleegd van https://duo.nl/open_onderwijsdata/databestanden/vo/leerlingen/leerlingen-vo-1.jsp
- Eick, U., Rubinstein, T., Hertz, S., & Slater, A. (2016). Changing Attitudes of High School Students in Israel toward Homosexuality. *Journal Of LGBT Youth*, 13(1-2), 192-206. Geraadpleegd op 03-06-2017 via <http://www.tandfonline-com.saxion.idm.oclc.org/doi/pdf/10.1080/19361653.2015.1087930?needAccess=true>
- Endres, N. (2004). Kertbeny, Károly Mária (1824-1882). Geraadpleegd van http://www.glbqtarchive.com/ssh/kertbeny_km_S.pdf
- Feingold, A. (1994). Gender differences in personality: A meta-analysis. *Psychological bulletin*, 116(3), 429-456. doi:10.1037/0033-2909.116.3.429
- Fobelets, M. (2014, 27 januari). Homoseksualiteit en religie in India. Geraadpleegd op 4 januari 2018, van <http://www.dewereldmorgen.be/blogs/markus-fobelets/2014/01/27/homoseksualiteit-en-religie-in-india>
- Frias-Navarro, D., Monterde-i-Bort, H., Pascual-Soler, M., & Badenes-Ribera, L. (2015). Detailed Record Title: Etiology of Homosexuality and Attitudes Toward Same-Sex Parenting: A Randomized Study. *Journal of Sex Research*, 52(2), 151-161. Geraadpleegd van <http://web.a.ebscohost.com/saxion.idm.oclc.org/ehost/detail/detail?vid=2&sid=619d9727-8ba8-419d-abbe-13a2b550a7d0%40sessionmgr4006&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZSZZY29wZT1zaXRI#AN=100577765&db=pbh>
- Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden. (2008). Geraadpleegd op 4 juni, 2017, van <https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvihlf299q0sr/vgrnb2er8avw>
- Halperin, D. M. (2002). *How to Do the History of Homosexuality*. Chicago, Verenigde Staten: University of Chicago Press.
- Katz, J. (1995). *The invention of heterosexuality*. New York, Verenigde Staten: Dutton.
- Keuzenkamp, S., Bos, D., Duyvendak, J. W., & Hekma, G. (2006). *Gewoon doen*. Geraadpleegd van https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2006/Gewoon_doen
- Killerman, S. (2017). *A Guide to Gender* (2e ed.). Austin, Texas, Verenigde Staten: Impetus Books.

- King, M. (2015). Attitudes of therapists and other health professionals towards their LGB patients. *International Review of Psychiatry*, 27(5), 396-404. Geraadpleegd van <http://web.a.ebscohost.com/saxion.idm.oclc.org/ehost/detail/detail?vid=2&sid=30652549-d9a6-401b-88a1-ff2fc0fd1773%40sessionmgr4007&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZSdzY29wZT1zaXRI#AN=10952517&db=pbh>
- Kite, M.E., Whitley, B.E. (1996). Sex Differences in Attitudes Toward Homosexual Persons, Behaviors, and Civil Rights A Meta-Analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(4), 336-353. Geraadpleegd op 03-06-2017 via <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0146167296224002>
- Korte, C., & Kerr, N. (1975). Response to Altruistic Opportunities in Urban and Nonurban Settings. *The Journal of Social Psychology*, 95(2), 183-184. Geraadpleegd van <http://www-tandfonline-com.saxion.idm.oclc.org/doi/abs/10.1080/00224545.1975.9918701>
- Korte, C., Ypma, I., & Toppen, A. (1975). Helpfulness in Dutch society as a function of urbanization and environmental input level. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(6), 996-1003. Geraadpleegd van <http://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2F0022-3514.32.6.996>
- Kunzig, R. (2008). FINDING THE SWITCH. *Psychology Today*, 41(3), 88-93. Geraadpleegd van <http://web.b.ebscohost.com/saxion.idm.oclc.org/ehost/detail/detail?vid=8&sid=f42959fd-e649-4451-b90a-97f67632e8c8%40sessionmgr103&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZSdzY29wZT1zaXRI#AN=31861243&db=pbh>
- LGBTQIA Resource Center Glossary. (2017, 10 oktober). Geraadpleegd op 18 oktober 2017, van <https://lgbtqia.ucdavis.edu/educated/glossary.html>
- Lloyd-Roberts, S. (2016). *De oorlog tegen vrouwen* (2e ed.). Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Balans.
- Nederlands Bijbelgenootschap. (2014). *De Bijbel in Gewone Taal*. Haarlem, Nederland: Nederlands Bijbelgenootschap.
- Omroep Gelderland, (2017, 2 april). *Mishandelde homo's Arnhem: we hadden beter onze mond kunnen houden*. Geraadpleegd op 04-06-2017 via <http://nos.nl/artikel/2166201-mishandelde-homo-s-arnhem-we-hadden-beter-onze-mond-kunnen-houden.html>
- Oranje, W. (Red.). (2006). *Sigmund Freud Werken 3*. Amsterdam, Nederland: Boom.
- Orwell, G. (1945). *Animal Farm*. Londen, Engeland: Secker and Warburg.
- Pew Research Center. (2012, 18 december). The Global Religious Landscape. Geraadpleegd op 20 december 2017, van <http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/>
- Saul, J., & Khur, M. (2016) The worldwide War Against LGBT. *Newsweek Global*, 166(25), 19. Geraadpleegd op 06-06-2017 via <http://www.newsweek.com/gay-lgbt-war-against-gays-violence-orlando-united-nations-469926>
- Schene, A. H., Boer, F., & Jaspers, J. P. C. (2007). *Jaarboek Psychiatrie en Psychotherapie 2007/2008*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.
- Scherer, M., Drehle, D. Von, Calabresi, M., Dias, E., Chan, M., Alter, C., . . . Elliott, P. (2016, 27 juni). Why Did They Die? (Cover story). *Time*, 187(24), 30-41. Geraadpleegd van <http://web.b.ebscohost.com/saxion.idm.oclc.org/ehost/detail/detail?vid=4&sid=6144a367-b286-4bfa-8a50-dd6ebfe137b3%40sessionmgr102&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZSdzY29wZT1zaXRI#AN=116188911>
- Soh, D. W. (2017). Cross-Cultural Evidence for the Genetics of Homosexuality.. *Scientific American Mind*, 28(4), 7-9. Geraadpleegd van <http://web.a.ebscohost.com/saxion.idm.oclc.org/ehost/detail/detail?vid=6&sid=d4b4651d-fb70-47ed-a2f0->

- 570117f48733%40sessionmgr4007&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZSZZY29wZT1zaXRl#db=pbh&AN=123647452
- The World Bank. (2017). WDI 2017 Maps. Geraadpleegd op 20 december 2017, van <http://databank.worldbank.org/data/download/site-content/wdi/maps/2017/world-by-income-wdi-2017.pdf>
- Van Dale. (2017). *Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal*. Geraadpleegd van <http://www.vandale.nl/>
- Verdachten mishandeling lesbische vrouw vrijdag voorgeleid. (2017, 8 juni). Geraadpleegd van <http://www.rijnmond.nl/nieuws/155818/Verdachten-mishandeling-lesbische-vrouw-vrijdag-voorgeleid>
- Verhoeven, N. (2011). *Wat is onderzoek?*. Den Haag, Nederland: Boom Lemma uitgevers.
- Vonk, R. (2009). *Sociale psychologie* (2e ed.). Groningen/Houten, Nederland: Noordhoff.
- What is intersex? (z.j.). Geraadpleegd van http://www.isna.org/faq/what_is_intersex
- Wong, C.W.N. (2008). White and African Americans' Attitudes toward Homosexuality: The Effect of Education. Gepresenteerd op de American Sociological Annual Meeting, Boston. Geraadpleegd op 03-06-2017 via http://citation.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/2/4/2/8/0/pages242808/p242808-2.php
- Wright, L. W., Adams, H. E., & Bernat, J. (1999). Development and Validation of the Homophobia Scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral assessment*, 21(4), 337-347. Geraadpleegd van https://www.researchgate.net/profile/Lester_Wright_Jr/publication/263606904_Development_and_Validation_of_the_Homophobia_Scale/links/552fa8e20cf22d4371711573/Development-and-Validation-of-the-Homophobia-Scale.pdf
- Young Society. (2015). Stagehandleiding 2016-2017 Young Society Nieuwe Versie.docx

Bijlagen

Bijlage 1 Eigen werkverklaring

Ondergetekende: (Naam student)

Rianne Soldaat

verklaart ondubbelzinnig dat:

- 1) dit werkstuk eigen werk is en daarom geen inbreuk maakt op het auteursrecht van een ander,
- 2) alle gebruikte bronnen (waaronder internetpagina's) zijn voorzien van bronvermelding,
- 3) het verslag voor niet meer dan 5 % aan overgenomen passages uit 'werk van anderen' bevat.
- 4) dit verslag ook digitaal is ingeleverd via Safe Assign (Blackboard).

Plaats: Rotterdam

Datum: 25-03-2018

Handtekening:

N.B. Schending van bovengenoemde 'Eigen werkverklaring' wordt als fraude aangemerkt als bedoeld in Art. 19 OER.

Bijlage 2 Vragenlijst tolerantie

Vragenlijst Factoren tolerantie tegenover LHB'ers

Deze vragenlijst gaat over de houding van jongeren tegenover lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen (LHB'ers). Eerst wordt er naar een aantal algemene gegevens gevraagd. Daarna zijn er 30 stellingen over de houding tegenover LHB'ers. Vul alle vragen zo goed en eerlijk mogelijk in. Het onderzoek is anoniem en de gegevens worden alleen bekeken door de onderzoeker en de beoordelaars van het onderzoek. Dus klasgenoten, familieleden en docenten zullen je antwoorden niet te zien krijgen. Bij de vragen met meerdere opties graag aankruisen welke van toepassing is. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 10 minuten.

Alvast bedankt voor het invullen!

Algemene vragen

Geslacht

☐

Man

☐

Vrouw

Leeftijd (in jaren)

Woonplaats

School

Opleidingsniveau

☐

Niveau 1

☐

Niveau 2

☐

Niveau 3

☐

Niveau 4

Afkomst

Religie

Werk van mijn ouders/opvoeders

Ouder/opvoeder 1

Ouder/opvoeder 2

Flikker op?

Eigen seksuele voorkeur

Ik val op:

☐ Mannen ☐ Vrouwen ☐ Allebei ☐ Geen van beide ☐ Weet ik (nog) niet

Aantal familieleden, vrienden, collega's en kennissen die lesbisch, homoseksueel of biseksueel zijn.

Ouders : _____ Broers/zussen: _____ Neven/nichten: _____

Ooms/tantes: _____ Opa's/Oma's: _____ Vrienden: _____

Collega's: _____

Vragen over de houding tegenover LHB'ers

Bij de volgende 31 stellingen is het de bedoeling dat je aangeeft in hoeverre je het eens bent met de stelling. Helemaal mee **oneens** staat links, helemaal mee **eens** staat rechts.

1. Ik vind dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat willen.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

2. Ik gebruik het woord 'homo' of 'gay' wel eens als scheldwoord/negatief woord.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

3. Het maakt mij niet uit of mijn vrienden LHB zijn.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

Flikker op?

4. Ik voel mij niet op mijn gemak als ik twee vrouwen zie zoenen in het openbaar.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

5. Ik heb niks tegen homoseksualiteit en biseksualiteit.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

6. LHB-mensen verdienen het om in elkaar geslagen te worden.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

7. Ik maak LHB-mensen wel eens belachelijk.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

8. Ik ben bang dat LHB-mensen mij willen versieren.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

9. Organisaties die LHB-rechten promoten zijn in Nederland niet nodig.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

10. LHB-mensen zijn niet te vertrouwen.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

11. Twee vrouwen die hand in hand lopen op straat vind ik niet oké.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

12. Ik vind dat LHB-mensen niet met kinderen mogen werken.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

13. Ik vind het oké om spullen van LHB'ers kapot te maken.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

14. Ik zou mij niet op mijn gemak voelen als mijn klasgenoot LHB zou zijn.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

15. Ik zou het ongemakkelijk vinden om les te krijgen van een LHB docent.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

16. Als ik iemand ontmoet probeer ik erachter te komen of hij/zij LHB is.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

17. Homoseksueel gedrag moet overal ter wereld toegestaan zijn.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

18. Seks tussen twee lesbische vrouwen vind ik niet oké.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

19. Seks tussen twee homoseksuelen vind ik niet oké.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

20. Wat mij betreft mogen homoseksuelen net als heteroseksuelen het recht hebben om een kind te adopteren.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

21. Ik ontwijk LHB-mensen.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

22. Ik kijk geen films/series waarin twee mannen of twee vrouwen elkaar zoenen.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

23. Als ik een LHB-persoon ontmoet vind ik het jammer dat hij/zij niet heteroseksueel is.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

24. Het homohuwelijk moet worden afgeschaft in Nederland.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

25. Ik zou er moeite mee hebben als de minister-president in Nederland homoseksueel zou zijn.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

26. Aanraken en zoenen tussen twee mannen of twee vrouwen mag alleen in hun eigen huis, niet in het openbaar.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

27. Iemand die LHB is, is zo geboren en kan daar niets aan doen.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

28. Seksuele voorkeur is het hele leven hetzelfde en verandert nooit.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
helemaal mee oneens beetje mee oneens neutraal beetje mee eens helemaal mee eens

Opmerkingen (schrijf hier eventuele opmerkingen voor de onderzoeker over de vragenlijst of je antwoorden)

Bedankt voor het invullen!!

Flikker op?

Bijlage 3 Draaiboek Flikker op! Flikker Op!

Waar:

Adres:

Wanneer:

Hoe laat:

Aantal studenten:

Tijdschema

Onderdeel	Tijd	Tijdsduur
Ijsbreker: Ren je rot!	XX:XX – XX:XX	15 minuten
Werkvorm 1: Hoe komt het dat je hetero bent?	XX:XX – XX:XX	15 minuten
De film Ruben	XX:XX – XX:XX	15 minuten
Werkvorm 2: Nabespreken film	XX:XX – XX:XX	15 minuten
Werkvorm 3: Genderbread person	XX:XX – XX:XX	20 minuten

Samenvatting

Nederland is één van de tolerantste landen op de wereld wat betreft homoseksualiteit. Een jongen die gevoelens heeft voor een persoon met hetzelfde geslacht, kan gewoon in het openbaar de liefde vieren, zelfs een huwelijk valt onder de mogelijkheden. Een meisje dat 'in het verkeerde lichaam zit', kan in Nederland een transitie ondergaan. Geen problemen dus, zou je zeggen. Toch voelen veel LHBT-jongeren (Lesbi, homo, bisexueel, transgender) in Nederland zich nog niet veilig: ze worden vaak nageroepen en nagekeken, er zijn veel geweldsdelicten en zelfs wordt hun geaardheid soms door familie afgekeurd.

Young Society biedt een voorlichting aan die zich vooral richt op het inlevingsvermogen van de studenten. Hoe is het om homoseksueel te zijn? Is het moeilijk om uit de kast te komen? Hoe is het om het gevoel te hebben dat je eigenlijk van het andere geslacht bent?

Via deze voorlichting laten wij de studenten kritisch nadenken over hun mening over LHBT'ers.

Op een interactieve en speelse wijze gaat de klas de discussie met elkaar aan en wekken we empathie op.

Ijsbreker: Ren je rot!

Benodigdheden

- Lijst met stellingen (zie hieronder)

Tijdsduur

15 minuten

Instructie

Zorg dat er ruimte genoeg is voor de studenten om door de klas te kunnen lopen. Laat de studenten in het midden van het lokaal in een kring staan. Zorg dat je zelf buiten de kring staat.

De studenten krijgen telkens een stelling te horen. Het is de bedoeling dat zij met elkaar over die stelling discussiëren en bepalen of ze het met de stelling eens of oneens zijn. Het is de bedoeling dat de gehele groep het met elkaar eens wordt. Als de groep heeft besloten, kiezen ze of ze naar links (eens) of rechts (oneens) lopen. Vraag aan de groep waarom ze voor deze kant hebben gekozen. Vraag door wanneer dat nodig is.

Als je denkt dat alle argumenten zijn verteld, laat je de groep weer in een kring staan en geef je ze een andere stelling.

Flikker op?

Na deze opdracht heb je een globaal beeld van de mening van deze groep over homoseksualiteit. Op basis hiervan kan het draaiboek eventueel worden aangepast.

Voorbeeldstellingen

- Een jongen en een meisje die hand in hand lopen in het openbaar vind ik niet kunnen.
- Twee meisjes die hand in hand lopen in het openbaar vind ik niet kunnen.
- Twee jongens die hand in hand lopen in het openbaar vind ik niet kunnen.
- Een jongen en een meisje die zoenen in het openbaar vind ik oké.
- Twee mensen van hetzelfde geslacht die zoenen in het openbaar vind ik oké.
- Als een vriend of vriendin van mij homoseksueel zou zijn, zou ik geen vrienden meer met hem/haar willen zijn.
- Homoseksualiteit is een ziekte.
- Ik zou na het sporten nooit douchen met iemand waarvan ik weet dat die lesbisch of homoseksueel is.
- Iedereen kiest er zelf voor of hij hetero- of homoseksueel is.
- Alleen homo's doen aan anale seks.

Werkvorm 1: Hoe komt het dat je hetero bent?

Benodigdheden

- Laptop met beamer en Word.
- Indien er geen beamer beschikbaar is: voor iedere student een kopie van de vragenlijst (zie hieronder)
- Pen & papier voor de studenten

Tijdsduur

15 minuten.

Instructie

Begin deze werkvorm met het uitleggen dat misschien niet iedereen in de klas heteroseksueel is. Geef ook duidelijk aan dat het NIET de bedoeling is dat mensen hun seksuele oriëntatie met de klas delen. Vraag de studenten om zich voor dit spel voor te doen als een heteroseksueel.

Zorg dat je laptop is aangesloten op de beamer. Open het programma Word en zorg dat de groep mee kan kijken. Typ de vragen van de vragenlijst één voor één in het programma, en laat de studenten deze vraag in stilte *zelfstandig* beantwoorden. Maak duidelijk dat de studenten hun antwoorden niet met de rest van de groep delen. Na iedere vraag geef je de studenten even tijd om een antwoord op te schrijven. Wanneer de studenten klaar zijn met schrijven, typ je de volgende vraag.

Indien er geen laptop en beamer beschikbaar zijn, geef je iedere student een gekopieerde versie van de vragenlijst, en laat je ze deze vragen beantwoorden.

Als alle vragen van de vragenlijst door de studenten op papier zijn beantwoord, vraag je ze of ze deze vragen raar of normaal vonden.

Geef ze vervolgens de opdracht om na te denken over dezelfde vragen, wanneer ze het woord 'heteroseksueel' vervangen door 'homoseksueel'. Zijn de vragen nu minder raar? Hoezo? Besteed extra aandacht aan de vraag 'wanneer besloot je heteroseksueel te zijn?' Vraag de studenten of ze van mening zijn of dit een bewust besluit is van mensen, of dat ze het gewoon zo voelen.

Leg uit dat een seksuele voorkeur niet iets is, waar je zelf voor kiest. Het is een deel van wat we zijn, dus geen keuze en ook niet iets dat wij hebben aangeleerd.

Benadruk ook dat iedereen het recht heeft om een eigen mening en geloof te hebben rondom seksuele voorkeur, maar dat het belangrijk is dat er een respectvolle en tolerante sfeer is t.o.v. mensen met een andere seksuele voorkeur.

Vragenlijst voor heteroseksuelen

1. Hoe denk je dat het komt dat je heteroseksueel bent?
2. Hoe kwam je erachter dat je heteroseksueel bent?
3. Wanneer heb je besloten dat je heteroseksueel bent?
4. Hoe reageerden je ouders toen je hen vertelde dat je heteroseksueel bent?
5. Hoe heb je aan je vrienden verteld dat je heteroseksueel bent?
6. Word je wel eens gediscrimineerd omdat je heteroseksueel bent?
7. Is het mogelijk dat jouw heteroseksualiteit gewoon een levensfase is en dat je op een bepaald moment toch homoseksueel wordt?
8. Kan het dat je heteroseksueel bent omdat je bang bent voor mensen van hetzelfde geslacht?
9. Waarom is het nodig dat je aan iedereen vertelt dat je heteroseksueel bent?
10. Eén op de drie heterohuwelijken eindigt in een scheiding. Zou je dan niet liever homo zijn?

De film Ruben

Benodigdheden

- Laptop met beamer
- De film Ruben (<https://www.youtube.com/watch?v=vX7BmZ7ay5g>)

Tijdsduur

15 minuten.

Instructie

Vertel de groep dat ze een film gaan kijken over Ruben. Dit is geen documentaire, maar wel een waargebeurd verhaal dat is verfilmd. Start vervolgens de film via de YouTube link hierboven.

Werkvorm 2: Nabespreken film

Benodigdheden

- Geen

Tijdsduur

10 minuten.

Instructie

Besprek met de groep wat ze in de film hebben gezien. Neem hier uitgebreid de tijd voor, en vraag door waar dat mogelijk is. Hier onder zijn een aantal vragen waarover in de klas gediscussieerd kan worden.

Wanneer je merkt dat een leerling erg negatief is over homoseksualiteit, kun je diegene wel zijn/haar mening laten geven, maar ga hier niet te diep op in en ga geen discussie aan. Je kunt wel een opmerking geven als 'Dat is jouw mening, ik vind het wel een harde mening, want zoals je kon zien in de film pleegde Ruben bijna zelfmoord door de pesterijen'.

Voorbeeldvragen om te bespreken

- In Nederland wordt homoseksualiteit over het algemeen goed geaccepteerd, dus de homoseksuelen hebben hier geen problemen, toch?
- Wat vinden jullie van homoseksuele mensen?
- Hebben jullie wel eens iemand gepest om zijn seksuele geaardheid?
- Wat heeft je geraakt in de film?
- Wat heeft je aan het denken gezet?

- Heb jij je op school wel eens kwetsbaar gevoeld?
- Heb je zelf wel eens meegemaakt dat anderen op school of elders je vreemd nakijken, dat je jezelf anders of buitengesloten voelde?
- Maak je ook wel eens mee dat je ouders niet echt zien wat je doormaakt?
- Ruben was echt opgewekt en blij na die eerste kus. Ben jij wel eens verliefd geweest, hoe voelde je je toen?
- Kun je je voorstellen dat Ruben overweegt om zelfmoord te plegen na alles wat hij heeft meegemaakt?
- Kun je, nu dit is besproken, jezelf meer inleven in de situatie van Ruben? Wat vind je er nu van?

Werkvorm 3: Genderbread Person

Benodigdheden

- Whiteboard + whiteboardmarkers

Tijdsduur

20 minuten

Instructie

Deze werkvorm gaat over vier 'dimensies' die vaak door elkaar worden gehaald, als het om vooroordelen gaat. Deze werkvorm kan als lastig worden beschouwd, dus het is belangrijk om de tijd te nemen om alles duidelijk uit te leggen, en goed bij de groep te controleren of ze begrijpen wat ze wordt verteld.

Teken een genderbread poppetje op het bord (zie voorbeeld hieronder). Vraag de groep of het een man of een vrouw is. Als het goed is, hebben ze daar geen duidelijk antwoord op. Vraag de groep waaraan je kan zien of iemand een man of een vrouw is: de geslachtsdelen.

Biologisch geslacht

Teken bij het kruis van het poppetje een man- en vrouw logo, en schrijf er 'biologisch geslacht' bij. Vertel ze dat dit het biologische geslacht is: het geslacht waarmee je wordt geboren. Heb je een penis, of een vagina? Teken vervolgens een pijl zoals die ook op het voorbeeld staat. Boven de pijl schrijf je 'biologisch geslacht'. Aan de linkerkant van de pijl schrijf je 'man' en aan de rechterkant schrijf je 'vrouw'. Vraag de groep of er ook iets tussenin kan zitten. De kans is groot dat de groep nee zegt, ligt dan kort toe dat het ook kan zijn dat er iemand wordt geboren met zowel vrouwelijke als mannelijke kenmerken. Dit heet 'hermafrodiet', schrijf dat bij het midden van de pijl.

Identiteit

Teken hersenen in het hoofd van het poppetje en schrijf er 'identiteit' bij. Schrijf het woord 'identiteit' ook naast het poppetje met een pijl eronder. Leg uit dat identiteit inhoudt over wat voor een geslacht een persoon zich *voelt*. Benadruk dus dat het kan zijn dat iemand geboren is als een jongen, dus het biologische geslacht is man, maar dat de identiteit ook 'vrouw' kan zijn. Dit is dus een transgender: iemand 'in het verkeerde lichaam'. Schrijf links van de pijl 'man' en rechts van de pijl 'vrouw'. Vraag of er ook iets tussenin kan zitten. Schrijf vervolgens het woord 'androgyn' onder het midden van de pijl. Leg de groep uit dat dit inhoudt dat iemand zich geen jongen en geen meisje voelt, of zich juist als beide geslachten voelt.

Expressie

Teken een lijn langs het poppetje (zie voorbeeld) en schrijf het woord 'expressie' erbij. Leg uit wat dit woord inhoudt. Schrijf het woord 'expressie' ook naast het poppetje met een pijl eronder. Schrijf aan de linker kant het woord 'mannelijk' en aan de rechterkant het woord 'vrouwelijk'. Vraag de groep of ze begrijpen wat hiermee wordt bedoeld. Leg zo nodig uit dat het kan gaan om hoe iemand zich

kleedt, hoe iemand zich gedraagt, of wat voor voorkeuren iemand heeft (barbies of auto's). In het midden schrijf je het woord 'intersex'. Dit houdt in dat iemand zich soms mannelijk en soms vrouwelijk gedraagt, of juist beide niet.

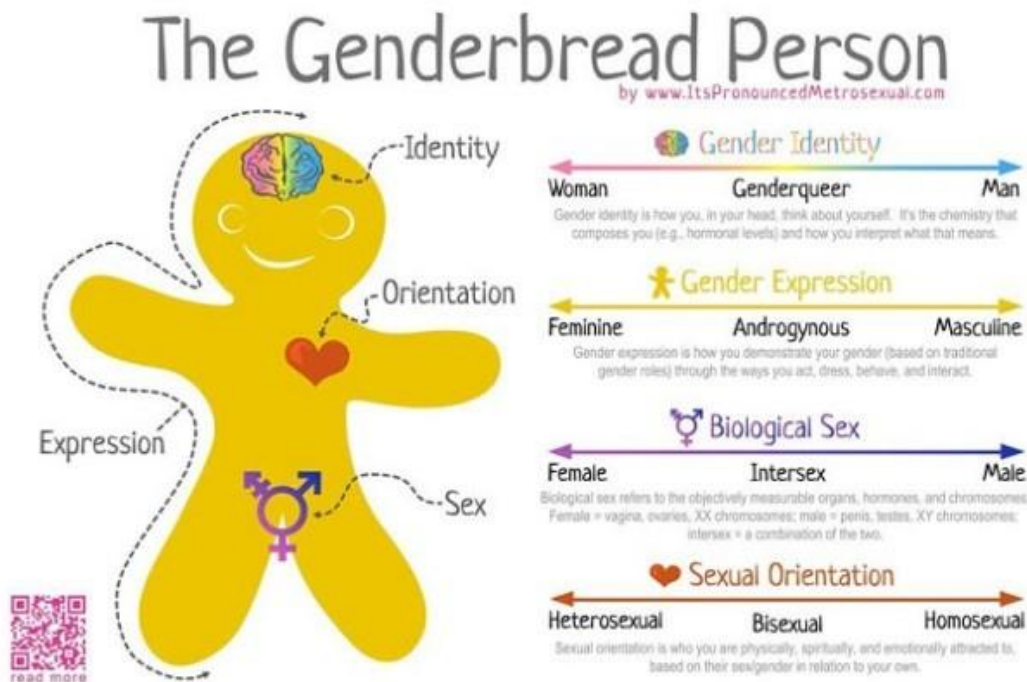
Benadruk hier wel dat de termen 'mannelijk gedrag' en 'vrouwelijk gedrag' een stempel is van de maatschappij: wij vinden dat barbies voor meisjes zijn, en dat jongens niet in een jurk mogen lopen.

Seksuele voorkeur

Teken een hart in het poppetje, en schrijf er 'seksuele voorkeur' bij. Schrijf dit ook rechts van het poppetje met een pijl eronder. Schrijf aan de linkerkant van de pijl 'homoseksueel', en aan de rechterkant van de pijl 'heteroseksueel'. Vraag de groep wat er in het midden van de pijl hoort te staan. Hier hoort het woord 'biseksueel' te staan. Leg de groep uit wat biseksualiteit betekent. Vaak denken mensen dat een biseksueel persoon tegelijkertijd verliefd is op een man én een vrouw. Leg uit dat dit niet zo hoeft te zijn, maar dat het kan zijn dat een biseksueel op óf een man, óf een vrouw verliefd wordt.

Vervolgens is het van belang om duidelijk uit te leggen dat deze vier 'dimensies' los van elkaar staan. Zo kan er een biologische man zijn, die zich vrouwelijk gedraagt, maar wel heteroseksueel is. Ook kan er bijvoorbeeld een biologische vrouw zijn, die zich een man voelt, maar wel op mannen valt.

Bespreek hiermee ook de vooroordelen die er over homoseksuelen en transgenders zijn. Dit is een goede manier om duidelijk te maken dat de vooroordelen lang niet altijd hoeven te kloppen.

Bijlage 4 Resultaten

Tabel 1

Leeftijdspreadig respondenten

Leeftijd	Aantal (n)	Percentage
16	13	11
17	28	23
18	30	25
19	23	19
20	9	7
21	7	6
22	2	2
23	4	3
24	2	1
25	3	3
Totaal	120	100

Tabel 2

Afkomst van de respondenten

Afkomst	Aantal (n)	Percentage
Nederlands	105	87
Turks	4	3
Surinaams	4	3
Antilliaans	2	2
Europees	1	1
Noord Amerikaans	1	1
Afrikaans	1	1
Zuid Amerikaans	1	1
Niet ingevuld	1	1
Totaal	120	100

Tabel 3

Religie van de respondenten

Religie	Aantal (n)	Percentage
Geen	81	68
Protestants	22	18
Katholiek	10	8
Islamitisch	4	3
Hindoestaans	1	1
Overig	1	1
Niet ingevuld	1	1
Totaal	120	100

Tabel 4*Gemiddelde tolerantie in het algemeen en toetswaarden per variabele.*

Variabele	Gemiddelde (SD) tolerantie	Z score	p waarde
Geslacht n=120		6.37	.00
Man	3.93 (.73)		
Vrouw	4.64 (.33)		
Woonplaats n=118		.27	.79
Stedelijk	4.34 (.61)		
Niet stedelijk	4.27 (.71)		
Afkomst n=119		.02	.98
Nederlandse	4.32 (.60)		
Niet Nederlandse	4.10 (1.02)		
Seksuele voorkeur n=119		2.37	0.02
Heteroseksueel	4.25 (.67)		
Seksueel anders geaard	4.55 (.55)		
Opleidingsniveau		-	-
Niveau 2	4.03 (.73)		
Niveau 3	4.10 (.72)		
Niveau 4	4.42 (.60)		
Totaal	4.30 (.66)	-	-

Tabel 5*Gemiddelde tolerantie in het algemeen en toetswaarden religie.*

Variabele	Gemiddelde (SD) tolerantie	Chi ²	Df	p-waarde
Religie n=119		.81	3	.85
Geen religie	4.34 (.60)			
Protestants	4.28 (.67)			
Katholiek	4.28 (.59)			
Andere religie	3.74 (1.26)			

Tabel 6*Gemiddelde rechten en (anti)discriminatie en toetswaarden per variabele.*

Variabele	Gemiddelde (SD) tolerantie	Z score	p waarde
Geslacht n=120		3.39	.00
Man	4.36 (.68)		
Vrouw	4.74 (.31)		
Woonplaats n=118		.31	.31
Stedelijk	4.59 (.55)		
Niet stedelijk	4.52 (.55)		
Afkomst n=119		1.17	.24
Nederlandse	4.59 (.48)		
Niet Nederlandse	4.25 (.90)		
Seksuele voorkeur n=119		.82	.41
Heteroseksueel	4.53 (.57)		
Seksueel anders geaard	4.64 (.45)		
Opleidingsniveau		-	-
Niveau 2	4.34 (.67)		
Niveau 3	4.49 (.72)		
Niveau 4	4.61 (.46)		
Totaal	4.55 (.55)	-	-

Tabel 7*Gemiddelde rechten en (anti)discriminatie en toetswaarden religie.*

Variabele	Gemiddelde (SD) tolerantie	Chi²	Df	p-waarde
Religie n=119		2.92	3	.41
Geen religie	4.62 (.47)			
Protestants	4.44 (.53)			
Katholiek	4.60 (.49)			
Andere religie	3.95 (1.22)			

Tabel 8*Gemiddelde tolerantie LHB in de nabije omgeving en toetswaarden per variabele.*

Variabele	Gemiddelde (SD) tolerantie	Z score	p waarde
Geslacht n=120		4.03	.00
Man	4.15 (.73)		
Vrouw	4.69 (.30)		
Woonplaats n=118		1.57	.12
Stedelijk	4.53 (.53)		
Niet stedelijk	4.36 (.67)		
Afkomst n=119		.53	.60
Nederlandse	4.44 (.59)		
Niet Nederlandse	4.38 (.81)		
Seksuele voorkeur n=119		.36	.72
Heteroseksueel	4.42 (.64)		
Seksueel anders geaard	4.47 (.47)		
Opleidingsniveau		-	-
Niveau 2	4.11 (.75)		
Niveau 3	4.26 (.65)		
Niveau 4	4.54 (.55)		
Totaal	4.43 (.61)	-	-

Tabel 9*Gemiddelde tolerantie LHB in de nabije omgeving en toetswaarden religie.*

Variabele	Gemiddelde (SD) tolerantie	Chi ²	Df	p-waarde
Religie n=119		.53	3	.91
Geen religie	4.45 (.61)			
Protestants	4.41 (.60)			
Katholiek	4.60 (.34)			
Andere religie	4.05 (1)			

Tabel 10*Gemiddelde tolerantie LHB in de openbaarheid en toetswaarden per variabele.*

Variabele	Gemiddelde (SD) tolerantie	Z score	p waarde
Geslacht n=120		3.42	.00
Man	4.05 (.86)		
Vrouw	4.55 (.56)		
Woonplaats n=118		2.05	.04
Stedelijk	4.48 (.65)		
Niet stedelijk	4.15 (.85)		
Afkomst n=119		.51	.61
Nederlandse	4.33 (.73)		
Niet Nederlandse	4.11 (.98)		
Seksuele voorkeur n=119		2.68	.01
Heteroseksueel	4.23 (.77)		
Seksueel anders geaard	4.63 (.63)		
Opleidingsniveau		-	-
Niveau 2	4.06 (.74)		
Niveau 3	4.15 (.83)		
Niveau 4	4.41 (.73)		
Totaal	4.31 (.76)	-	-

Tabel 11*Gemiddelde tolerantie LHB in de openbaarheid en toetswaarden religie.*

Variabele	Gemiddelde (SD) tolerantie	Chi ²	Df	p-waarde
Religie n=119		5.05	3	.17
Geen religie	4.39 (.70)			
Protestants	4.11 (.87)			
Katholiek	4.35 (.64)			
Andere religie	3.69 (1.09)			

Tabel 12*Gemiddelde toleranties van mbo-studenten tegenover lesbiënnes, homoseksuelen en biseksuelen per schaal*

Schaal	Gemiddelde tolerantie
Tolerantie in het algemeen	4.30
Rechten en (anti) discriminatie	4.55
LHB in de nabije omgeving	4.43
LHB in het openbaar	4.31
Tolerantie bij mbo-studenten	4.40

Tabel 13*Gemiddelde tolerantie tegenover LHB en toetswaarden per variabele.*

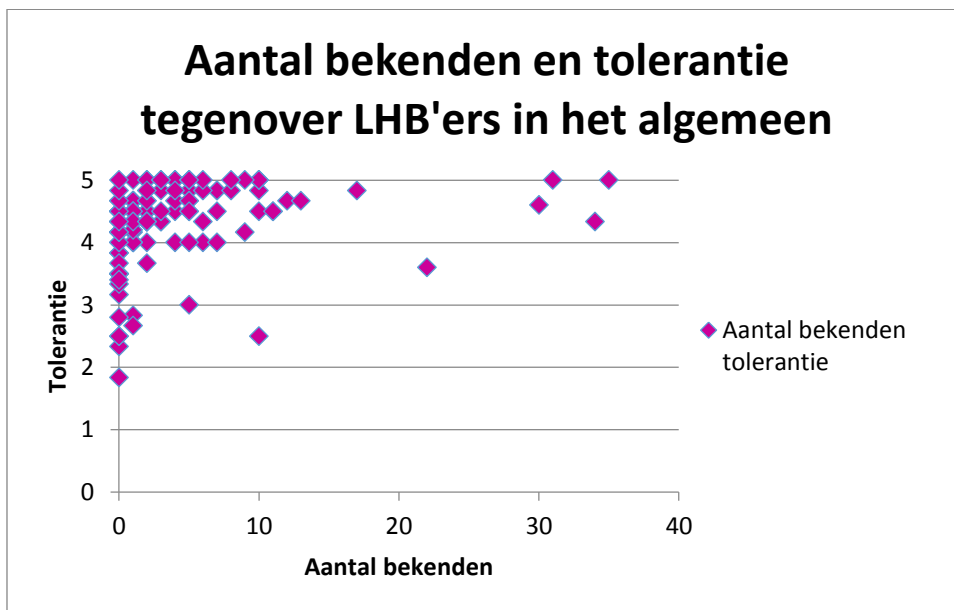
Variabele	Gemiddelde (SD) tolerantie	Z score	p waarde
Geslacht n=120		5.22	.00
Man	4.13 (.68)		
Vrouw	4.66 (.26)		
Woonplaats n=118		1.39	.17
Stedelijk	4.49 (.51)		
Niet-stedelijk	4.33 (.63)		
Afkomst n=119		.29	.77
Nederlandse	4.43 (.52)		
Niet-Nederlandse	4.21 (.86)		
Seksuele voorkeur n=119		1.86	.06
Heteroseksueel	4.37 (.59)		
Seksueel anders geaard	4.57 (.47)		
Opleidingsniveau		-	-
Niveau 2	4.14 (.66)		
Niveau 3	4.25 (.64)		
Niveau 4	4.50 (.51)		
Totaal	4.40 (.57)	-	-

Tabel 14*Gemiddelde tolerantie tegenover LHB en toetswaarden religie.*

Variabele	Gemiddelde (SD) tolerantie	Chi ²	Df	p-waarde
Religie n=119		2.03	3	.57
Geen religie	4.46 (.52)			
Protestants	4.32 (.60)			
Katholiek	4.47 (.41)			
Andere religie	3.86 (1.10)			

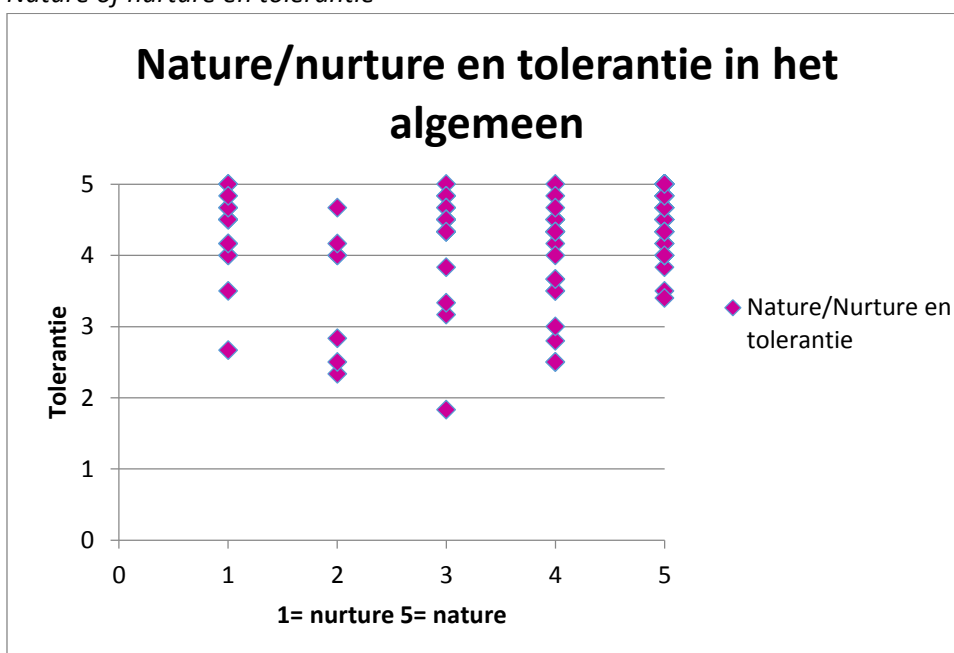
Figuur 1

Aantal bekenden en tolerantie

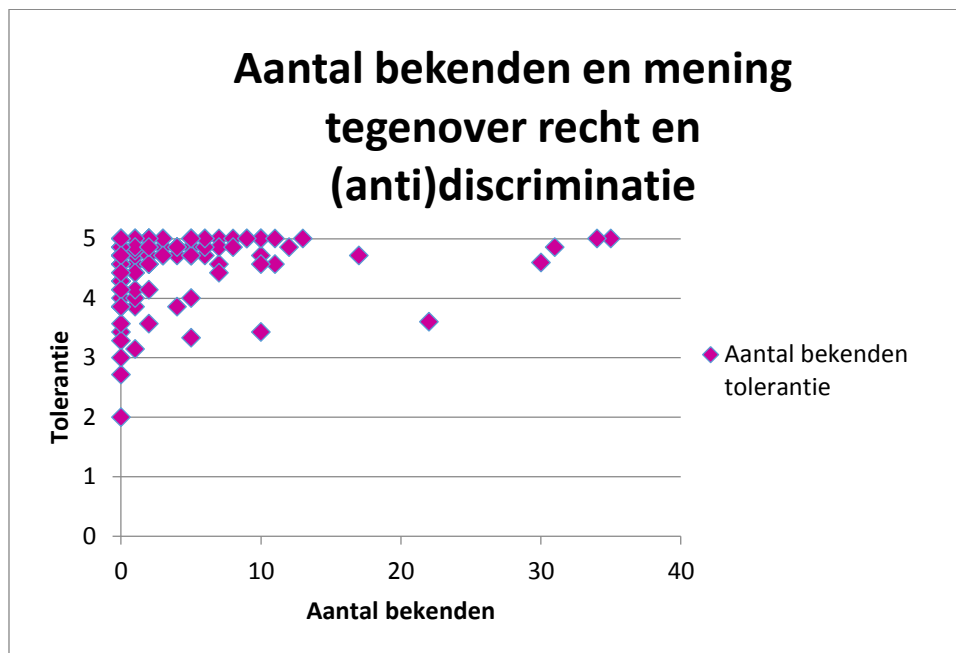
Figuur 2

Nature of nurture en tolerantie

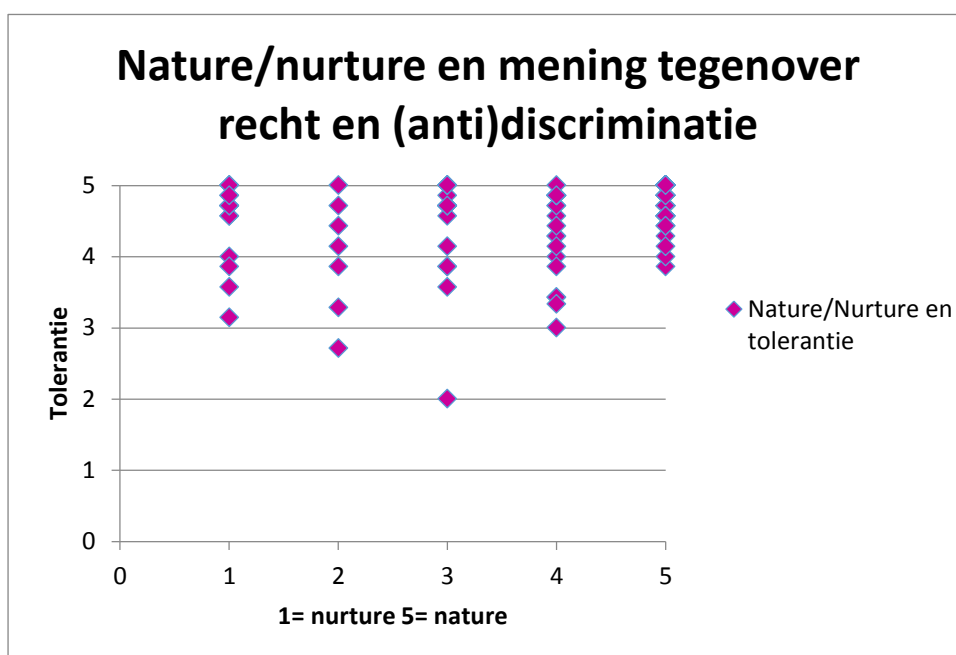
Figuur 3

Aantal bekenden en tolerantie

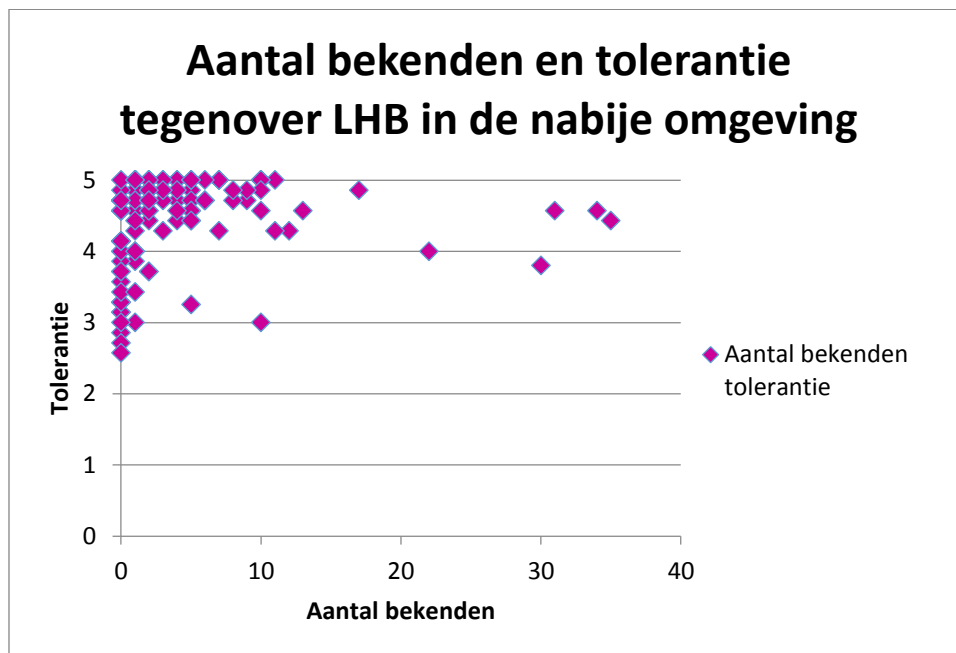
Figuur 4

Nature of nurture en tolerantie

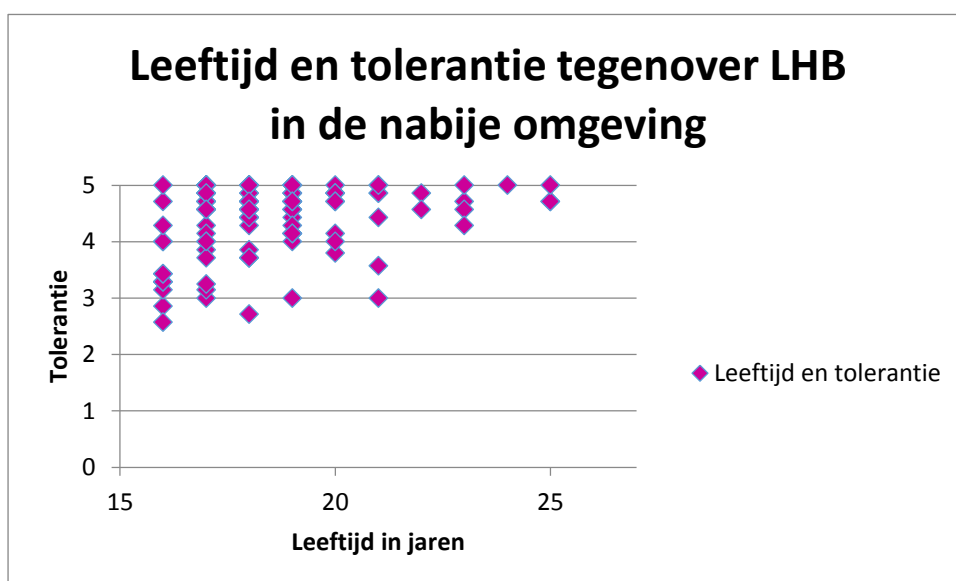
Figuur 5

Aantal bekenden en tolerantie

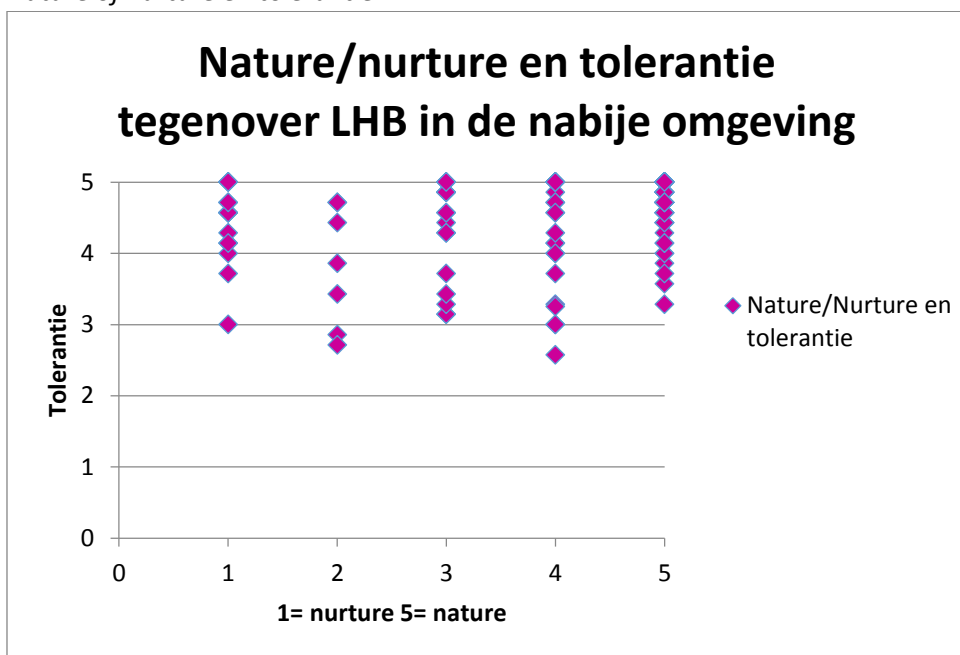
Figuur 6

Leeftijd en tolerantie

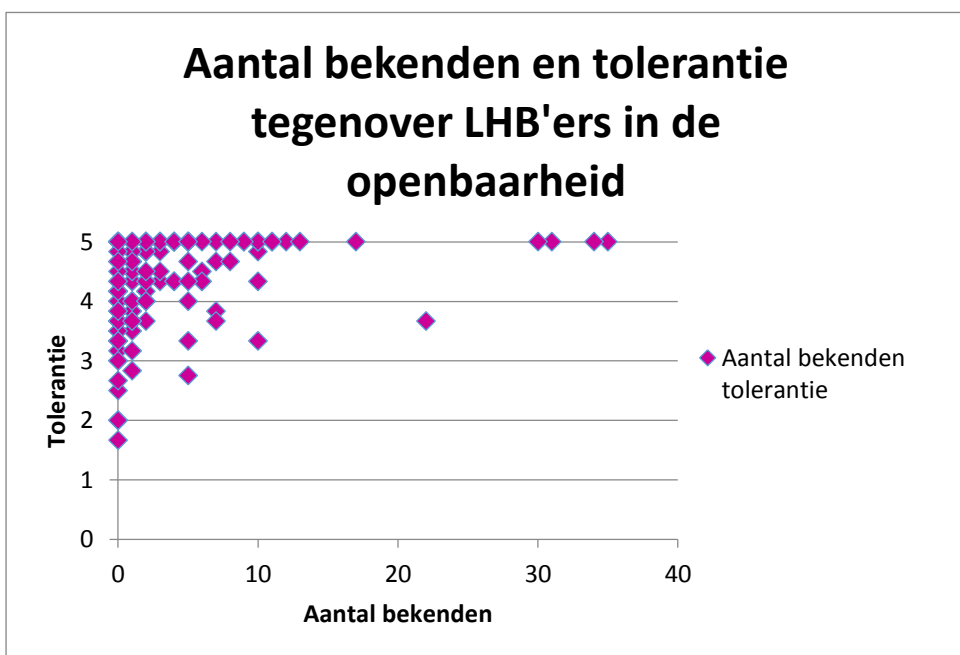
Figuur 7

Nature of nurture en tolerantie

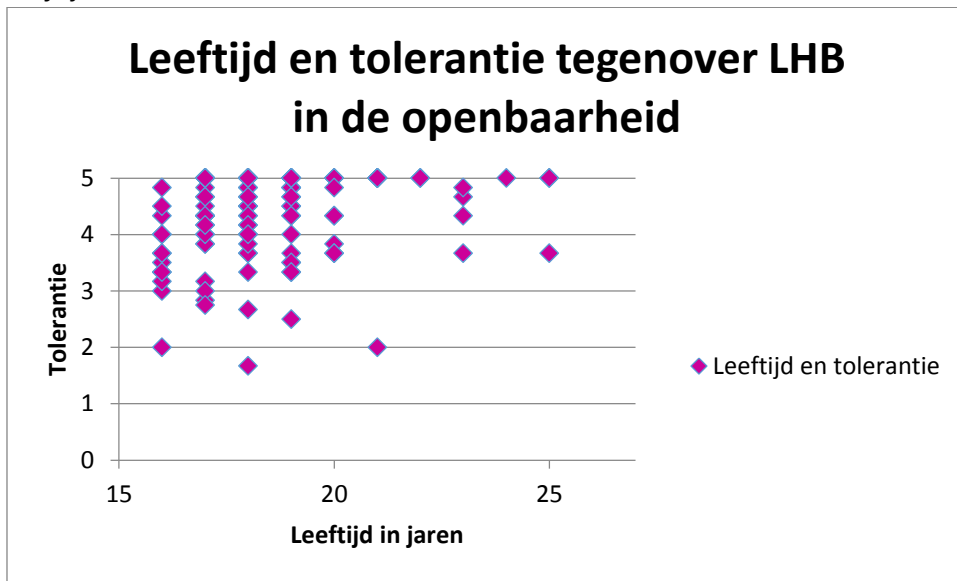
Figuur 8

Aantal bekenden en tolerantie

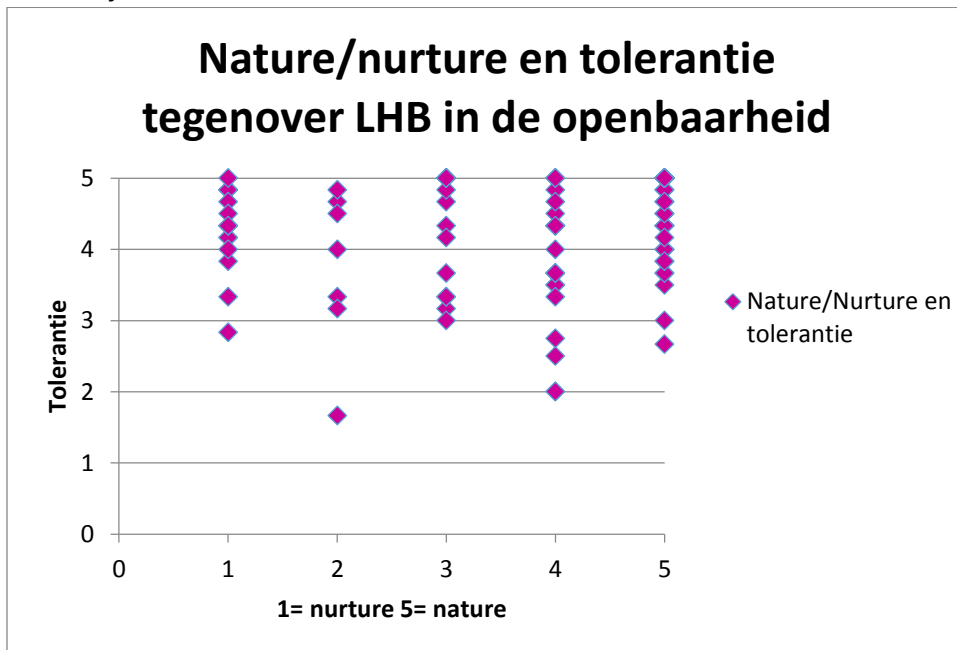
Figuur 9

Leeftijd en tolerantie

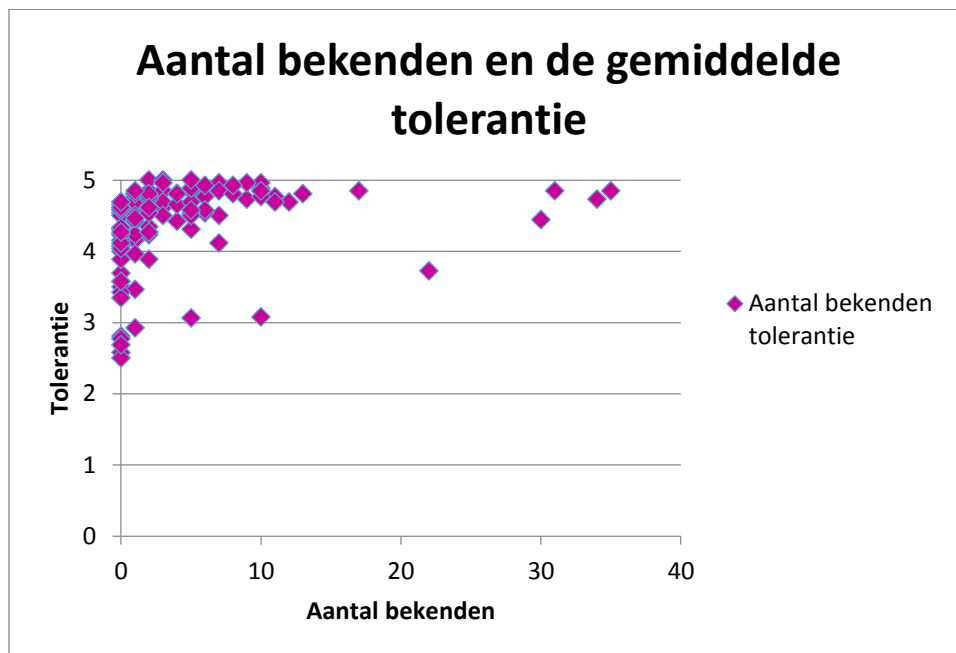
Figuur 10

Nature of nurture en tolerantie

Figuur 11

Aantal bekenden en tolerantie

Figuur 12

Nature of nurture en tolerantie

